

Restonomiopiskelijöiden käsityksiä HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun yrittäjyysopinnoista

Teemu Tuomisalo

Hotelli- ja ravintola-alan liikkeenjohdon koulutusohjelma

<p>Tekijät Teemu Tuomisalo</p>	<p>Ryhmä tai aloitusvuosi 2006</p>
<p>Opinnäytetyön nimi Restonomiopiskelijoiden käsityksiä HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun tarjoamista yrittäjyysopinnoista.</p>	<p>Sivu- ja liitesivumäärä 55 + 4</p>
<p>Ohjaaja tai ohjaajat Pirjo Takanen-Körperich, Tarja Römer-Paakkanen</p>	
<p>Yrittäjyys on nykyään suosittu aihe, eikä syyttä sillä se on merkittävä talouskasvun ja työllisyyden lähde. Se korostuu etenkin nyt, kun suuremmat yritykset ovat alkaneet siirtää toimintaansa maihin, joissa tuotantokustannukset ovat huomattavasti pienempiä.</p> <p>Yrittäjyyden edistämisessä esille nousee erityisesti koulutus. Sitä pidetäänkin yleisesti ottaen tärkeimpänä työkaluna yrittäjyyden lisäämisessä ja kehittämisessä maassamme. Yrittäjyyden tavoitteet onkin lisätty kaikille koulutustasoillemme, mukaan lukien korkeakouluihin.</p> <p>Tavoitteet yrittäjyydestä ovat usein asetettu lukumäärällisiksi, mutta ne tarjoavat vain yhden näkökulman asiaan. Tässä opinnäytetyössä tavoitteeksi asetettiin se, miten restonomiopiskelijat kokevat HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun tarjoaman yrittäjyyskoulutuksen, jotta mukaan saataisiin mahdollisesti uusi ulottuvuus. Tutkimus toteutettiin sähköpostikyselynä syksyn 2009 aikana, ja siihen osallistui yhteensä 144 HAAGA-HELIAN restonomiopiskelijää.</p> <p>HAAGA-HELIA ei itsessään profiloitunut yrittäjälähtöiseksi korkeakouluksi, vaan se koettiin koko ammattikorkeakoulujärjestelmän vahvuudeksi. HAAGA-HELIAN yrittäjälähtöisyydellä ei voida myöskään katsoa olleen merkitystä kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden oppilaitoksen valinnassa. Pääsääntöisesti voidaan todeta, että yrittäjyyskoulutukseen ja sen opetukseen ollaan tyytyväisiä, mutta myös kehitettävää opiskelijoiden mielestä olisi ja sitä toivotaan joissain määrin myös lisää. Mitä tulee yrittäjyysopinnojen sisällyttämisestä tutkintoon, niin viesti kyselyyn osallistuneilta opiskelijoilta oli selvä: yrittäjyyskoulutuksen halutaan edelleen olevan osa restonomiopiskelijoiden yhteisiä opintoja, jota voidaan tarvittaessa syventää.</p> <p>Vaikka HAAGA-HELIA koettiin yrittäjyyttä tukevana korkeakouluna, ei tällä ollut suoraa vaikutusta opiskelijoiden yrittäjyysaktiivisuuteen. Tosin vapaaehtoisesti yrittäjyysopinnoja suorittavien opiskelijoiden todennäköisyys yrittäjätöimintaan oli moninkertainen verrattuna opiskelijoihin, jotka eivät yrittäjyysopinnoja olleet vapaaehtoisesti suorittaneet.</p> <p>Kyselyyn vastanneet opiskelijat näkivät, että koulutuksen ulkopuolisella elämällä on suurempi vaikutus mahdolliseen yrittäjyyteen, kuin itse koulutuksella. Yrittäjyyteen liitetty epävarmuus, kuten monessa muussakin tutkimuksessa, koettiin suurimmaksi esteeksi mahdolliselle yrittäjyydelle. Koulumme suurimpia haasteita onkin juuri tuon yrittäjyyden ympärillä pyörivän epävarmuuden kitkeminen</p>	
<p>Asiasanat Yrittäjyys, yrittäjyyskoulutus, yrittäjyysasenteet, ammattikorkeakoulu, restonomi</p>	

Degree programme in hotel and restaurant management

<p>Authors Teemu Tuomisalo</p>	<p>Group or year of entry 2006</p>
<p>The title of thesis Opinions of hospitality management students about the entrepreneurship education offered by HAAGA-HELIA HAAGA-HELIA University of Applied Sciences.</p>	<p>Number of pages and appendices 55 + 4</p>
<p>Supervisors Pirjo Takanen-Körperich, Tarja Römer-Paakkanen</p>	
<p>Entrepreneurship is currently a highly popular subject. It is considered as a major source of economic growth and employment, which is emphasized especially now when corporate giants are moving to countries with low cost of production. In entrepreneurship promotion, education is considered as one of the most important methods. As a goal, entrepreneurship is included in every stage of the Finnish education system, including higher educational institutions.</p> <p>The assigned objectives of entrepreneurship are often quantitative; however, this unfolds only one perspective. This bachelor's thesis stems from an aspiration to sort out how the hotel and restaurant management students perceive the offered entrepreneurship education of HAAGA HELIA University of Applied Sciences. The study was carried out as a survey by email during fall 2009. A total of 144 hospitality management students from HAAGA-HELIA UAS responded to the survey.</p> <p>The outcome shows that HAAGA-HELIA itself did not profile as entrepreneurship-based university, but the entrepreneurship was considered as strength of the whole UAS establishment. Also the respondents did not see the entrepreneurship education of HAAGA-HELIA as a significant factor when choosing their educational institution. Mainly we can state that students who participated in this study were satisfied with the education and instruction on entrepreneurship, but also development and to some extent an increase in the amount of entrepreneurship studies was desired. Respondents had a clear message when it comes for including entrepreneurial studies to the program: entrepreneurship training should be included in common studies for all, and then specialisation studies could be added when perceived necessary.</p> <p>Even though HAAGA-HELIA was perceived as a UAS which supports entrepreneurship, it did not have a direct impact on the entrepreneurial activity. However, the entrepreneurial activity of those students, who had taken voluntary entrepreneurship courses or projects, was considerably higher than those who had not.</p> <p>The respondents of the survey felt that life outside of school had greater impact on possible entrepreneurship activity than the education itself. Also insecurity, which was affiliated to entrepreneurship in general, was considered the biggest barrier for becoming an entrepreneur. It is the most important challenge for our university, to root up that uncertainty and insecurity around entrepreneurship.</p>	
<p>Key words Entrepreneurship, entrepreneurship education, entrepreneurial attitudes, university of applied science, bachelor of hospitality management</p>	

Sisällys

1	Johdanto.....	1
1.1	Tutkimuksen tausta.....	2
1.2	Tutkimukset tavoitteet.....	3
1.3	Työn rakenne.....	4
2	Yrittäjyyden määritelmää.....	5
2.1	Yrittäjyyden muodot.....	8
2.2	Yrittäjyyden prosessi.....	10
3	Yrittäjyys Suomessa.....	14
3.1	Yrittäjien koulutustaso.....	16
3.2	Yrittäjyys majoitus- ja ravintola-alalla.....	17
4	Yrittäjyyden edistäminen, tukeminen ja koulutus.....	18
4.1	Yrittäjyys koulutuksena.....	20
4.2	Yrittäjyys ja sen edistäminen ammattikorkeakouluissa.....	22
4.3	HAAGA-HELIA, yrittäjyys, yrittäjyyskoulutus ja sen tukimuodot.....	24
5	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	26
6	Tutkimuksen toteuttaminen.....	28
7	Tulokset.....	29
7.1	Vastaajien taustatiedot.....	29
7.2	Yrittäjyys ja HAAGA-HELIA:n yrittäjyysopinnot ennen opiskelujen alkua.....	32
7.3	Aktiivisuus yrittäjyysopinnoissa ja yrittäjyys opintojen alkamisen jälkeen.....	34
7.4	Opiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyysopinnoista HAAGA-HELIA:ssa.....	36
7.5	Yrittäjyyskoulutuksen määrä ja kehittäminen.....	37
7.6	Yrittäjyysopintojen sisällyttäminen opintoihin.....	38
7.7	HAAGA-HELIA:n yrittäjyyskoulutuksen opetuksesta.....	39
7.8	HAAGA-HELIA:n yrittäjyyskoulutuksen alakohtaisuus ja yhteistyö alan yrittäjien kanssa.....	41
7.9	”Jokerikysymykset”.....	43
7.10	Opiskelijoiden tietoisuus yrittäjyysopintoja täydentävistä hankkeista.....	44
7.11	Kommentteja kyselystä.....	45
8	Pohdinta.....	47
8.1	Kehitysehdotukset.....	50
	Lähteet.....	52
	Liitteet.....	57

Liite 1. Kyselyn saatekirje.....	57
Liite 2. Kysely	58

1 Johdanto

Yrittäjyys on tänä päivänä varsin suosittu aihe, jota käsitellään aivan ylimmällä päättävällä tasolla asti. Mistään uudesta käsitteestä ei puhuta, sillä ilmiönä yrittäjyyttä on käsitelty aktiivisesti jo 1700-luvulta saakka. Varsinaisen buumin voidaan katsoa alkaneen 1980-luvulla, kun pienyrittäjyyden keskeinen rooli kansantalouden kehityksen kannalta pystyttiin osoittamaan. (Bridge, O'Neill & Cromie 1998, 24; Klofsten 2000, 337.) Samoihin aikoihin ensimmäiset yliopistot ja korkeakoulut alkoivat varsinaisesti järjestää yrittäjyyden kursseja. Nykyään yrittäjyyskoulutusta löytyy lähes jokaisesta korkeakoulusta ympäri maailmaa, joissa monissa se muodostaa täysin oman opintokokonaisuutensa. (Kolvereid & Moen 1997, 154.)

Julkisen vallan osoittama kiinnostus yrittäjyyteen johtuu puhtaasti siihen kohdistuvista taloudellisista odotuksista. On hyvin epätodennäköistä, että yrittäjyys olisi sisällytetty näin nopeasti opetussuunnitelmiin Suomessa, jos eivät Pk-yritykset tuottaisi 75 prosenttia kaikista uusista työpaikoista. (Yrittäjyyskatsaus 2009, 32.)

Varmaa on, että tarve yrittäjyydelle ja sen tutkimukselle tulee jatkossa kasvamaan. Globalisaatio ohjaa taloudellista kasvua kehittyville markkinoille, mikä luo lisää kilpailua Suomen kaltaisille tietoyhteiskunnille. Haasteitamme on vastata suurten yritysten siirtymiseen halvempien tuotantokustannusten perässä, jotka kulminoituvat korkeiden työvoimakustannusten maissa. Tästä erittäin hyvänä esimerkkinä on Suomi. Käytännössä tämä tarkoittaa lomautuksia ja irtisanomisia suurimmissa yrityksissä, mikä nostaa luonnollisesti työttömyyttä. Väestömme ikääntyminen on vuosi vuodelta kasvava ongelma, erityisesti yrittäjiemme keski-ikä on hyvin korkea. Tulevien vuosien aikana on tuhansia yrittäjiä, joilla ei ole seuraajaa, siirtymässä eläkkeelle. (Työllisyys- ja yrittäjyysstrategia 2009.)

Kansantaloutemme kasvu on riippuvainen kansainvälisesti menestyvistä yrityksistä. Yrittäjyyden edistäminen koetaankin erityisesti koulutuksen tehtäväksi, jonka toivotaan nostavan yksilöiden yrittäjämäistä asennetta ja ammattitaitoa. (Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat 2009.)

Yrittäjyyskoulutus onkin hyvin edustettuna tällä hetkellä kaikissa korkeakouluissa, elinkeinon elämän ja korkeakoulutuksen lähentymisellä, etenkin työelämälähtöisissä ammattikorkeakouluissa, on tässä varmasti oma vaikutuksensa. (Korkeakoulupohjaisen yrittäjyyden edistäminen 2009, 12; Pihkala 2008, 33.)

Yrittäjyys on yhteiskuntamme hyvinvoinnin kannalta yksi merkittävimmistä asioista, jonka edistämässä yrittäjyyskoulutus eri koulutustasoilla on yksi tärkeimmistä työkaluista. Korkeakoulujen oletetaan tuottavan erityisesti innovatiivisia ja kasvuhaluista yrittäjiä ja yrityksiä, joten niiden varaan on laskettu lopulta hyvin paljon. Tavoitteet ja menestys ilmaistaan usein pelkästään yrittäjien lukumääränä, joka kuitenkin on vain yksi näkökulma kokonaisuudesta. Yrittäjyyskoulutuksen laatua mittaavia tutkimuksia on niukemmin tarjolla, jos ollenkaan. Opiskelijoiden omilla näkemyksillä tai kokemuksilla ei vaikuttaisi olevan niin suurta merkitystä, kun puhutaan yrittäjyyden ja sen koulutuksen edistämisestä.

1.1 Tutkimuksen tausta

Yrittäjyyskoulutuksen menestystä on perinteisesti mitattu yrittäjyysaktiivisuudella ja intentiolla. Vaikuttaisikin siltä, että maissa joissa yrittäjyyskoulutusta on järjestetty joko vapaaehtoisena tai pakollisena aineena, on yksilöillä suuremmat todennäköisyydet yritysten perustamiseen. Poikkeuksiakin löytyy, sillä tietoyhteiskunnissa kuten Suomi, voi yrittäjyyskoulutuksen kohderyhmällä esiintyä negatiivista korrelaatiota koulutusta kohtaan. Tämä ilmenee etenkin niissä maissa, joissa on panostettu paljon yrittäjyyskoulutukseen, vaikka varsinainen yrittäjyysintention maassa on alhaista. (Bosma, Acs, Autio, Coduras & Cevie 2009, 47–48)

Mielipiteet yrittäjyyskoulutuksesta ovat jakaantuneet muutamaan pääleiriin. Useat niistä nojautuvat näkökulmaan, että yrittäjyyskoulutuksella on positiivinen vaikutus opiskelijoiden yrittäjyysintentioniin ja sitä kautta yrittäjyyden kasvuun. (Kolvereid & Moen 1997, 155.) Löytyy myös kriittisesti aiheeseen suhtautuvia näkökulmia, joiden lähtökohtana on se, että koulutuksella ei ole niin suurta vaikutusta kuin oletetaan. Näissä yhteyksissä puhutaan myös siitä, että yrittäjyys olisi ainoastaan synnynnäinen ominaisuus johon ei voida yksilötasolla vaikuttaa. (Garavan, O’Cinneide 1994, 3.)

Yrittäjyyskoulutuksen korkeakouluissa tekee haastavaksi tutkimukset, joiden mukaan opiskelijoiden yrittäjyyshalukkuus laskee sitä mukaan mitä korkeampi koulutus heillä on. Lisäksi opiskelijoiden keskuudessa voi joissain tapauksissa jopa esiintyä tietynlaista vastustusta organisaation tai koulun yrittäjyyskoulutusta vastaan. (Honkanen 2008; Klofsten 2000.)

Suomalaisesta näkökulmasta asian tekee mielenkiintoiseksi se, että yrittäjyyskoulutuksen kattavuus, eli kuinka moni työkäisistä on saanut yrittäjyyskoulutusta jollain koulutustasolla, on kansainvälisessä vertailussa huippuluokkaa. Se ei tosin korreloi yrittäjäaktiivisuuden kanssa, joka

on Eurooppalaista keskiluokkaa selvästi alhaisempaa. (Bosma, Acs, Autio, Coduras & Cevie 2009, 41.)

Vuonna 2008 tehtiin Suomessa laaja tutkimus, koskien ammattikorkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysintentiona ja niiden muutosta opiskeluiden aikana. Kyseisessä tutkimuksessa selvisi, että yrittäjyysopinnoilla ei ollut yrittäjyysintentionien kannalta positiivista vaikutusta, päinvastoin siinä osoitettiin, että ne ovat pitkälti muuttumattomia ja joissain tapauksissa opintojen loppua lähestyessä muodostuivat kielteisiksi. Tulokset eivät tarkoita, etteivät yrittäjyysopinnot olisi yrittäjyysintentiona tukevia, vaan mahdollisesti ne olisi parempi ohjata niihin opiskelijoihin, joilla on suuntautuneisuutta yrittäjyyteen tai jo käynnissä olevaa yritystoimintaa (Pihkala 2008, 103–108.)

Yrittäjyyden parissa tehty tutkimustyö kannustaa laadulliseen tutkimukseen ja kyseenalaistaa lukumääräisesti asetetut tavoitteet opiskelijoiden yrittäjyysaktiivisuudessa. Todennäköistä on, että ammattikorkeakouluun tullessaan opiskelijalle on jo muodostunut ympäristön ja esimerkkien kautta vahva kuva yrittäjyydestä ja sen mielekkyydestä. Ammattikorkeakoulun tehtäväksi jää silloin yrittäjyyden ammattitaidon kasvattaminen ja syventäviin opintoihin ohjaaminen.

1.2 Tutkimukset tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää HAAGA-HELIAN restonomiopiskelijoiden asenteita ammattikorkeakoulun yrittäjyyskoulutuksesta. Tutkimuksen pääkysymys on, kuinka opiskelijat kokevat ammattikorkeakoulun tarjoaman yrittäjyyskoulutuksen. Saatuja tuloksia verrataan koulun omiin tavoitteisiin yrittäjyydessä ja esille pyritään tuomaan, mitä asioita niistä on saavutettu ja mitä ei.

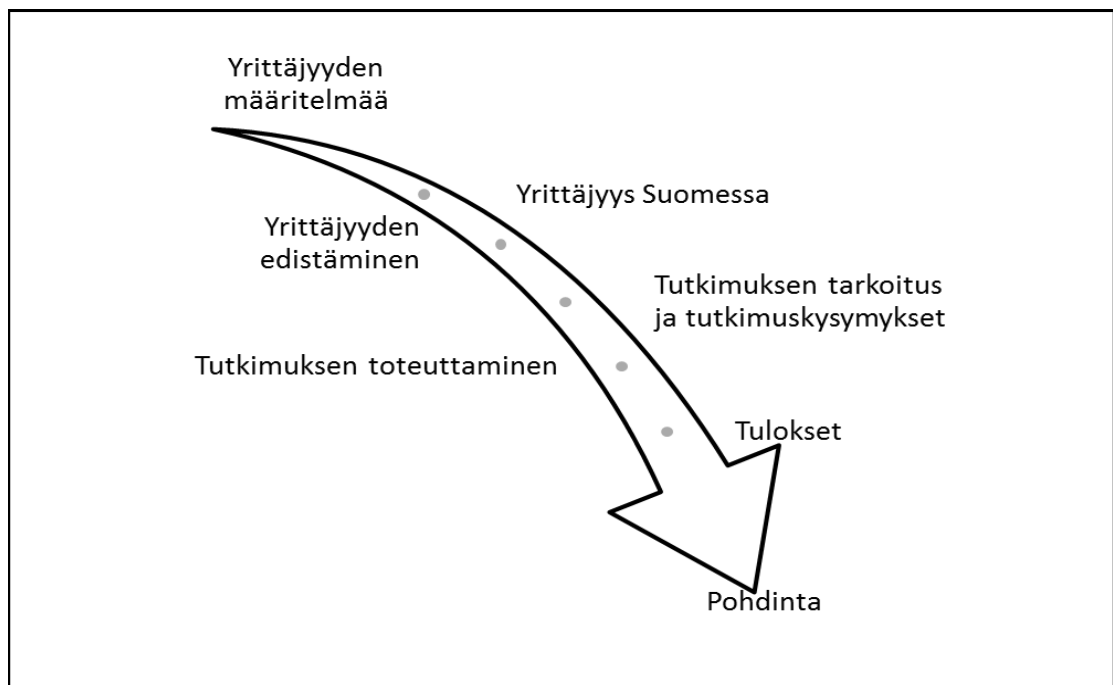
Aihetta olisi hyvä avata opiskelijoiden näkökulmasta, jotta keskusteluun ja tutkimukseen yrittäjyydestä saataisiin ammattikorkeakoulussamme mukaan uusi ulottuvuus. Tärkein indikaattori yrittäjyyskoulutuksen onnistumiselle ei pelkästään saa olla tilastoluvullinen toteutunut yrittäjyystoiminta, vaan myös sen laatuun tulee kiinnittää huomiota ja mittaamisessa opiskelijat ovat ratkaisevassa asemassa.

On epäjohdonmukaista olettaa ammattikorkeakoulujen tarjoaman yrittäjyyskoulutuksen olevan niin ratkaisevassa asemassa, että se nostaisi itsessään opiskelijoiden yrittäjyysintentiona, vaikka muut siihen vaikuttavat tekijät olisivat kyseisellä hetkellä epäedullisia. Olettamuksena on, että muut tekijät kuten ympäristö, taloudellinen tilanne ja esikuvat muodostavat yhdessä vähintään

yhtä ratkaisevan kimmokkeen lopullisessa valinnassa yrittäjyyteen kuin ammattikorkeakouluis-
sa tarjottu yrittäjyyskoulutuskin.

1.3 Työn rakenne

Työn rakenne on melko perinteinen. Ensimmäisessä osassa pyritään tuomaan esille yrittäjyyden tutkimuksen kannalta merkittävimmät asiat. Tämän jälkeen esitellään yrittäjyyden tilaa Suomessa. Yrittäjien määrää ja sen kehitystä, ikärakennetta, koulutustasoa ja maamme yrittäjyyteen liittyviä erityispiirteitä. Yrittäjyyden edistäminen aloitetaan tarkastelemalla, miten se on muodostunut osaksi elinkeinoelämän tavoitteita, minkä jälkeen käydään läpi sen tämän hetkistä tilannetta ja kehityssuuntauksia.

Kuvio 1. Opinnäytetyön rakenne

Soveltava osa koostuu tutkimuksen toteuttamisen ja tulosten esittelemisestä sekä saadun aineiston analysoinnista. Hankittuja tuloksia verrataan alan tutkimukseen, HAAGA-HELIAN tavoitteisiin ja opinnäytetyön omiin hypoteeseihin. Tarkoituksena on soveltaa tutkimustietoa niin, että lukijalle muodostuu selkeä kuva tuloksista ja niiden yhteyksistä kolmansien osapuolien näkemyksiin.

2 Yrittäjyyden määritelmää

Yrittäjyyttä on käsitelty ilmiönä aktiivisesti jo 1700-luvulta asti, mutta mitään yksiselitteistä määritelmää tai yleisesti hyväksyttyä teoriaa sille ei tähän päivään mennessä ole muodostunut. (Bridge, O'Neill & Cromie 1998, 2; Kyrö 1998, 33; Klostfen 2000, 337.) Yrittäjyyden määritelmä riippuu täysin siitä, onko kyseessä esimerkiksi ministeriö, jokin lukuisista yrittäjyyttä tutkivasta tiedekunnasta tai vaikka tilastokeskus, joilla kaikilla on oma näkökulmansa asiasta. Kyseessä voidaan katsoa olevan hyvin monitahoinen ilmiö, jolle kaikilla sen parissa työskentelevistä tahoista on jotain annettavaa. Alla käytettyä Euroopan Unionin määritelmää yrittäjyydestä ei voi nostaa niistä minkään yläpuolelle, mutta sen avulla voidaan havainnollistaa hyvin kuinka laajasta ilmiöstä on lopulta kyse.

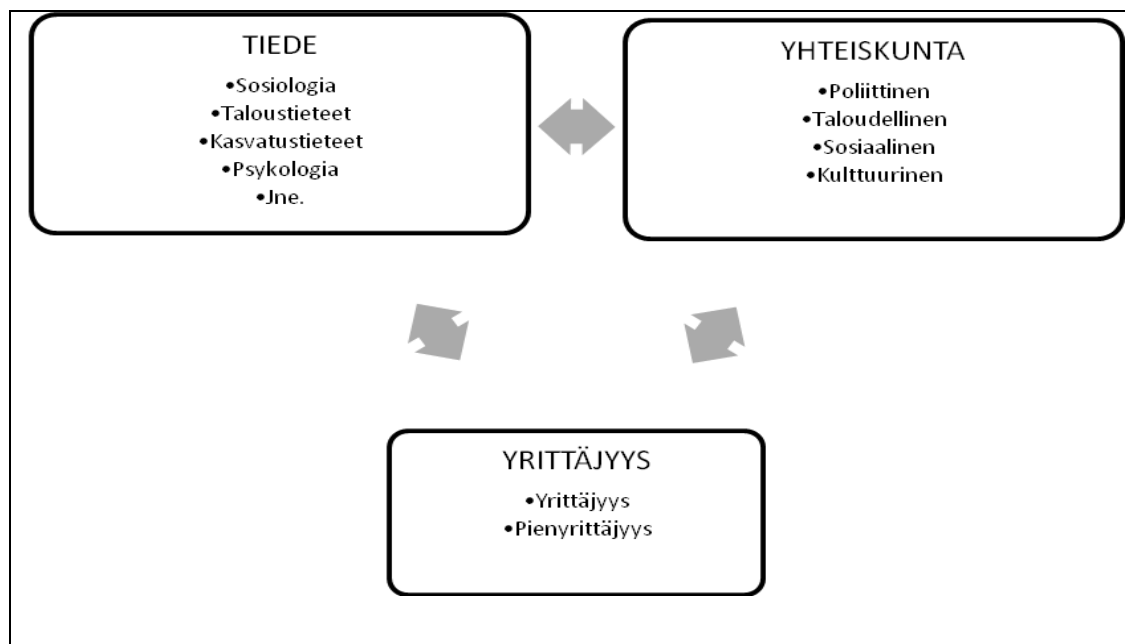
Entrepreneurship refers to an individual's ability to turn ideas into action. It includes creativity, innovation and risk taking, as well as the ability to plan and manage projects in order to achieve objectives. This supports everyone in day to day life at home and in society, employees in being aware of the context of their work and being able to seize opportunities, and is a foundation for more specific skills and knowledge needed by entrepreneurs establishing social or commercial activity. (Commission proposal for a Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. COM 2005. 548 final, 18)

Yrittäjyydellä viitattiin pitkälti 1900-luvulle saakka pelkästään yksilöä yrityksen omistaja-johtajana. Yrittäjyystutkimuksen kannalta yhden merkittävimmistä läpimurroista teki Joseph Schumpeter, joka esitti edistyksellisen teoriansa luovasta tuhosta jo 1940-luvulla. (Schumpeter, 1942.) Siinä yrittäjä kuvataan äärimmäisenä innovoijana, joka tuhoaa vanhaa ja tehotonta luomalla uusia tehokkaampia toimintatapoja ja tuotteita. Schumpeter kärjisti yrittäjyyden niin, että ilman innovaatiota toimiva yrittäjä on vain osa traditionaalista järjestelmää, jolla ei niinkään ole merkitystä varsinaisessa arvonluonnissa ja kehityksessä. Kyseinen teoria tosin kyseenalaistettiin heti ilmestyessään, laajempaa hyväksyntää se sai vasta useita vuosikymmeniä myöhemmin. (Bridge, O'Neill & Cromie 1998, 24.)

Yrittäjyyttä ei pidetty 1900-luvulla yhteiskunnallisesti juurikaan merkittävänä asiana, erityisesti toisen maailmansodan jälkeen aiheeseen ei juuri kiinnitetty huomiota. (Kyrö 1998, 9.) Yrittäjyys ja erityisesti pienyrittäjyys jäivät suurten yritysten varjoon, aikana jolloin byrokratiaa ja vaikutusvaltaisia yhtiöitä kohtaan odotettiin kansalaisilta jopa tietynlaista kuuliaisuutta. (Bridge & O'Neill & Cromie 1998, 24; Kyrö 1998, 10.) Tulevaisuus nähtiin suurten yritysten dominanssina, jossa hallitukset ja suuryritykset jakaisivat yhteiset tavoitteet ja tulokset. Pienyrityksillä ei olisi sijaa maailmassa, jossa skaalaedut olisivat vain suurten ja tehokkaiden yhtiöiden ulot-

tuvilla. Yrittäjyyden asemaa kyseisellä hetkellä voidaan kuvata hyvin erään sen ajan määritelmän mukaan ”yrittäjät ovat ihmisiä jotka perustavat omia yrityksiä välttääkseen palkkatyön”. (Bridge & O’Neill & Cromie 1998, 24.)

1980-luvulle saavuttaessa uudet tutkimustulokset pakottivat muuttamaan käsityksiämme yrittäjyydestä, kun osoitettiin, että suurin osa uusista työpaikoista syntyi nimenomaan pieniin yrityksiin. Havainnot olivat siis täysin päinvastaisia kuin mitä siihen asti oli uskottu, näin ollen yrittäjyyden yhteiskunnallinen merkitys viimein otettiin huomioon. (Bridge & O’Neill & Cromie 1998, 24–25.)

Kuvio 2. Sovellettu Paula Kyrön teoksesta: yrittäjyyden tarinaa kertomassa. (Kyrö 1998, 12)

Yhteisesti hyväksytyjen määritelmien puute ja tutkimuksen sirpaleisuus, heijastuvat negatiivisesti koko yrittäjyyteen. Tutkijoilla on tapana keskittyä ainoastaan tiettyyn osaan koko yrittäjyyden laajast prosessista. Shanen mielestä yrittäjyyden tutkimus on jakaantunut karkeasti ottaen kahteen eri ryhmään, joissa ensimmäisessä keskitytään yksinomaan yksilöihin ja toisessa taas ainoastaan ulkoisiin voimiin. Yrittäjyyden ilmiötä ei voida kuitenkaan selittää pelkästään ympäristön vaikutuksesta tai yksilön ominaisuuksien mukaan, ilman kummankin huomioon ottamista (Shane 2003, 2-3.)

Eräässä toisessa tutkimuksessa yrittäjyyden teoria ja harjoitus on jaettu ”talouden” ja ”opetuksen” koulukuntaan. ”Taloudellinen koulukunta” sanoo, että yritykset ovat mitä yrittäjät tekevät ja yrittäjät luovat elinkeinotoimintaa, työpaikkoja, varallisuutta ja kaikkea, mikä edellä mainittuja edesauttaa. ”Opetuksen” koulukunnan mielestä yrittäjyydellä on selvästi laajempi merkitys.

Se on aloitteellisuutta, vastuuta jota pitää kanavoida sekä ongelmien selvittelyä, jotka kaikki viittaavat yrittäjämäiseen toimintaan. Yrittäjyys on mielikuvitusta, luovuutta, vastuullisuutta, organisointia, ideoiden tunnistamista, päätöksentekoa ja vuorovaikutusta muiden kanssa. Yhteiskunnat ovat muuntumassa yhä monimutkaisemmiksi, joten ihmisten tulee olla entistä yrittäjämäisempiä. (Bridge, O'Neill & Cromie 1998, 22–23.)

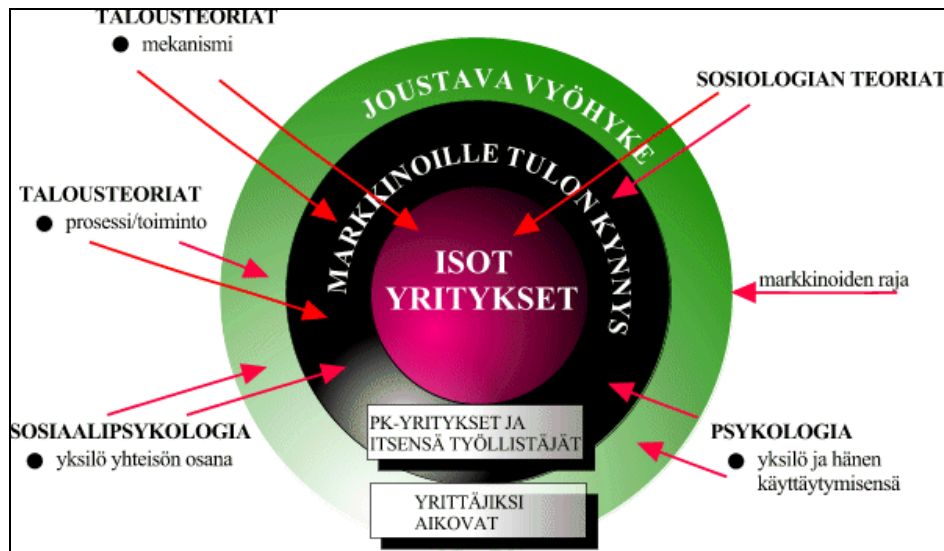
Vastaavanlainen jako on nähtävissä tutkimuksissa, jotka ovat keskittyneet uusien yritysten syntyprosessiin ja itsensä työllistämisen prosesseihin. Lisäksi niissä on mukana perinteiseen yrittäjyystutkimukseen nojautuva ryhmä ja niin sanottu psykologinen koulukunta, jonka pohjana käytetään työrateorioita. (Kolvereid & Moen 1997, 154.)

Yhteisymmärryksen puute johtuu pitkälti siitä, että eri tiedekunnat eivät juuri ole vuorovaikutuksessa keskenään. Suurin osa tutkimuksesta tehdään rinnakkain, eikä keskustelua käydä eri tiedekuntien välillä. Kyseessä on kuitenkin laaja asiakokonaisuus, joten kattavia tuloksia voidaan odottaa siinä vaiheessa, kun yhteistyöhön eri ryhmien välillä ryhdytään. (Shane 2003; Kolvereid & Moen 1997.) Samaa mieltä on Paula Kyrö, joka toteaa, että ”yrittäjyyden asemoiminen yksittäiseen tieteenalaan tekee vain väkivaltaa sen rikkaudelle ja merkitykselle”. (Kyrö 1998, 11).

Yrittäjyyttä on pyritty erottamaan esimerkiksi pienyrittäjistä ja yritysten omistajista yleensä, mutta niissä ei ole mitään varsinaisia läpimurtoja tehty. Yksi keskeinen ero yrittäjien ja ei-yrittäjien välillä on, että yrittäjät luovat organisaatioita, mutta muut eivät. Yrittäjyyden voidaan katsoa aivan olennaisella tasolla olevan organisaatioiden luomista. (Klofsten 2000, 337.)

William Gartner (1988, teoksessa Klofsten 2000, 337) esitti, että uuden yrityksen käynnistys ja toiminnan sekä projektien luominen ovat käytännössä kummatkin yrittäjyyttä. Tämä tarkennus tarkoittaa sitä, että monimutkainen keskustelu siitä, voiko yrittäjäksi syntyä, voidaan tietyllä tavalla kiertää. (Klofsten 2000, 337–338.)

Shanen määritelmä yrittäjyydestä on yksi parhaimmista viime vuosina tehdyistä, mutta sitäkään ei voida pitää täysin virheettömänä. Yrittäjyys on toimintaa, joka havaitsee, arvioi ja hyödyntää uusia tuotteita ja palveluita, tavoilla joita ei organisoinnissa, markkinoilla, prosesseissa ja raaka-aineiden käytössä ennen ole ollut. (Shane 2003, 4.)

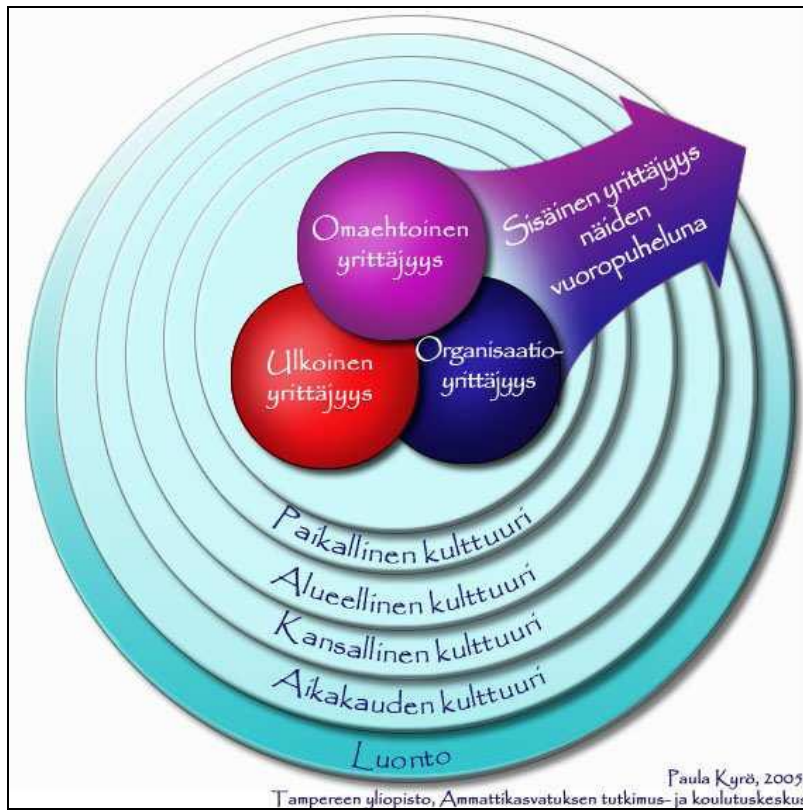

Kuvio 3. Teoriat yrittäjyyttä kuvaamassa. (Kyrö, Internetix.)

2.1 Yrittäjyyden muodot

Yrittäjyyden muotoja ovat yksilön yrittäjämäinen toimintatapa eli omaehtoinen yrittäjyys, pienyrityksen omistaminen sekä johtaminen eli ulkoinen yrittäjyys, organisaatioyrittäjyys eli yksilön yrittäjämäinen toiminta yrityksen sisällä ja organisaation yrittäjämäinen toiminta eli sisäinen yrittäjyys. (Kyrö & Ripatti 2006, 6; Pihkala 2008, 21.) Yrittäjyyden muotojen tutkimuksen määritelmistä on poikkeuksellisesti löydetty yhteisesti hyväksytyjä piirteitä. Näitä ovat mahdollisuuksien havaitseminen, innovatiivisuus, uuden toiminnan aikaansaaminen ja riskin kantaminen. (Kyrö & Ripatti 2006,5.) Kaikki yrittäjyyden muodot ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja kehittyvät toinen toistensa kanssa. (Kyrö 2011, Internetix.)

Ulkoisella yrittäjyydellä viitataan yrityksen omistamiseen ja johtamiseen. Siihen läheisesti liittyviä asioita ovat esimerkiksi liikeidean suunnittelu, markkinointi, tavaroiden ja palvelujen tuotantoprosessin hallinta, talouden suunnittelu, hinnoittelu ja rahoitus sekä henkilöstön johtaminen. Näiden merkitys vaihtelee yrityksittäin, eikä kahta täysin samanlaista yritystä löydy. (Kyrö 2011, Internetix.) Ulkoinen yrittäjyys edustaa perinteistä tapaa nähdä yrittäjyys, joka on kuva yksityisyrittäjästä, itsenäisestä yrittäjästä ja omistajayrittäjästä. (Koironen 1993, 28). Yrittäjällä on kokonaisvastuu yrityksestään, joka mahdollistaa hänen päätäntävaltansa ja auktoriteettinsa. (Koironen 1993, 62).

Kuvio 4. Yrittäjyyden muodot. (Kyrö 2005.)

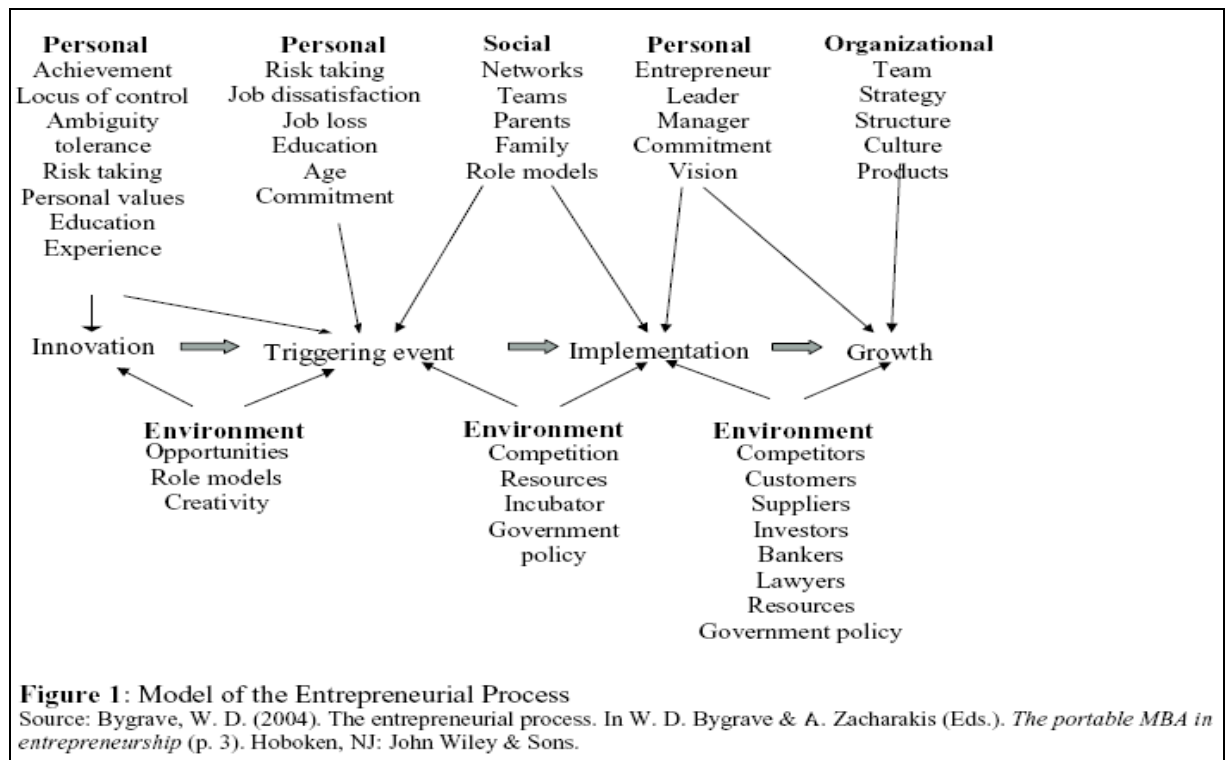
Sisäinen yrittäjyys on yritteliäisyyttä jonkun toisen tahon palveluksessa, eli yrittäjämäistä toimintatapaa jo olemassa olevassa organisaatiossa. Käytännössä sillä viitataan koko organisaation yrittäjämäiseen toimintatapaan. (Koironen 1993; Kyrö 1998.) Vaikka innovaatio liitetään yleensä ottaen pelkästään yksinyrittäjiin ja niin kutsuttuihin ”autotalliyrityksiin”, unohdetaan usein, että suurin osa niistä epäonnistuu. Innovatiivisuus ei ole siis pelkästään pienten yritysten yksinoikeus, vaan sitä esiintyy suuremmisakin yrityksissä, joissa innovaation avainhenkilöitä ovat juuri sisäiset yrittäjät eli intraprenöörit. (Sætre 2001, 12; Koironen 1993, 125.) Sisäinen yrittäjyys auttaa suuryrityksiä muuttamaan kollektiivisempaan suuntaan, murtaen vanhoja toimintatapoja ja luoden samalla uusia ja tehokkaampia. (Kyrö 1998, 117.) Jotkin yritykset näkevät sisäisen yrittäjyyden olevan vastuun siirtämistä työntekijöille, kun työntekijät pystyvät itse vaikuttamaan työhönsä ja sen suunnitteluun, kokevat he olevansa tärkeä osa työyhteisöä. (Koironen 1993, 119.) Sisäisellä yrittäjyydellä ei kuitenkaan aina tarkoiteta yksilön toimintaa, vaan myös ryhmän toimintaan organisaatiossa yrittäjämäisesti. (Kyrö 1997, 201.) Osalle suuryrityksistä on muodostunutkin tietynlaista pajatoimintaa, missä tietyt ryhmät palaavat niin sanotusti yritystoiminnan alkuun ja toimivat itsenäisinä yksikköinä. (Koironen 1993, 122.) Hyvä esimerkki yrittäjyyden ja sisäisen yrittäjyyden eroavaisuudesta on, että sisäiselle yrittäjälle ei riitä pelkkä innovaatio ja halu toimia, vaan hänen on pystyttävä kokoamaan ryhmä yrityksen asettamien rajoitusten mukaisesti. Eli vaikka kyseessä on vapaa yrittäjämäinen toiminta, on yritykseen muodostuneita käytäntöjä ja sääntöjä noudatettava. (Sætre 2001, 14.)

Omaehtoisella yrittäjyydellä tarkoitetaan yksilön yrittäjämäistä toimintatapaa. (Kyrö 2011, Internetix.) Siinä korostuvat yksilön näkemys, halu ja mahdollisuudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. (Yvi 2011). Taloustieteet eivät tuo esille yrittäjyyden inhimillisiä piirteitä, joten tutkimuksen rinnalle on kehittynyt humanistinen oppimiskäsitys. (Kyrö 1997, 209.) Omaehtoinen yrittäjyys ei tarkoita pelkästään toimintaa joka on selkeästi havaittavissa, vaan yksilön yrittäjämäistä asennoitumista koko elämäänsä kohtaan. (Yvi 2011). Omaehtoinen yrittäjyys on henkistä pääomaa, jolla on vaikutusta niin taloudellisiin kuin aineettomiinkin resursseihin yrityksissä. (Leitao & Franco 2008.) Omaehtoinen yrittäjyys luo perustan yrittäjyyskasvatukselle ja kahden aikaisemmin käsitellyt yrittäjyyden muodon sisäisen- ja ulkoisen yrittäjyyden kehittymiselle. (Yvi 2011.)

2.2 Yrittäjyyden prosessi

Idea yrityksen perustamiseen voi syntyä vakaan harkinnan kautta, tai päätös voi syntyä puhtaasti eteen sattuneen tilaisuuden syyttämänä. Päätös yrityksen perustamiseen riippuu aina yksilön tilanteesta, johon vaikuttaa vaihtoehtoiset uravaihtoehdot, perhe, lähipiiri, roolimallit, taloudellinen tilanne sekä tarjolla olevat voimavarat. Uuden yrityksen syntyprosessissa on aina mukana niin sanottu ”laukaiseva tekijä”, joka ratkaisee aloitetaanko varsinainen yrittäjätoiminta. Idea yrityksen perustamiseen saadaan lähes aina siltä alalta, jolla yksilö on työskennellyt, tai alalta joka on ollut läheisissä tekemisissä oman kanssa. (Bygrave 1994, 4-5.)

Eräessä tutkimuksessa selvitettiin, että yrittäjyyden ohjelmat ovat eräänlaisia lähteitä näillä ”laukaiseville tekijöille. Ne innostavat opiskelijoita, eli herättävät tunteita ja muuntavat ajattelutapoja. Inspiraatio katsottiin olevan ohjelman aikaansaannosta, kun se nosti yrittäjämäistä ajattelutapaa ja aikomusta. (Soutaris, Zerbinati & Al-Laham 2007, 585.) Juhani Ylikerälän mukaan ammattikorkeakouluissa toteutettavat yrityshautomot voivat itsessään olla laukaiseva tekijä, mutta ei ilmeisesti aiheuttava tekijä. (Ylikerälä 2005, 244.)

Kuvio 5. Model of the entrepreneurial process. (Bygrave 2004, 3.)

Yrittäjyyteen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa kahteen, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja ympäristöön. Yrittäjyyden läpimurron aikana 1980-luvulla pohdittiin paljon, mitkä ominaisuudet yksilössä ovat ne, jotka selkeästi tukevat yrittäjäksi ryhtymistä. Oli tarkastelun kohteena sitten menestyksekkäs johtaja tai yrittäjä, profiloitiin heidät ominaisuuksiltaan eräänlaisiksi suorittajiksi. (Bygrave 1994, 5-6.)

Vertailemalla palkkatyön ja itsensä työllistämisen syitä (taulukko 1) voidaan syitä yrittäjyyden ja palkkatyön valitsemiseen hahmottaa huomattavasti paremmin. Palkkatyöhön kohdistetaan tietynlaista pysyvyyttä ja turvallisuutta, kun taas itsensä työllistämisen koetaan antavan taloudellisia mahdollisuuksia ja itsenäisyyttä. (Kolvereid 1996, 23–31.)

Huipulle nousseet johtajat ja yrittäjät profiloituvat eräänlaisina menestyksekkäinä suorittajina, tosin niin myös palkkatyössä menestyvät yksilötkin. Yrittäjillä on huomattavasti suurempi tarve kontrolliin, kuin niillä, jotka ovat valinneet palkkatyön, mikä tarkoittaa, että heillä on halua vaikuttaa itse omaan tulevaisuuteensa. Tutkimuksissa on osoitettu, että itsenäisyys on selkeästi suurin yksittäinen syy oman yrityksen perustamiseen. (Bygrave 1994, 5.)

Yrittäjyyttä ja sen prosessia on pidetty jollain tapaa ylikuonnollisena ilmiönä, vaikka suurin osa ihmisen käyttäytymisestä on suunniteltua. Mikä herättääkin kysymyksen: miksi sitä ei ole tar-

kasteltu uravalintana siinä missä muita ammatinvalintoja? (Krueger, Reilly & Carsrud 2000, 414.)

Ympäristön vaikutus yrittäjyyden prosessissa on yhtä suuri kuin henkilökohtaisillakin ominaisuuksilla, joskus meidän on vain hyväksyttävä se, että jossain paikoissa maailmaa on vain enemmän yrittäjiä kuin toisissa. Me emme voi vaikuttaa yrittäjien määrään suoraan, vaan tehtävänä on luoda otollisemmat olosuhteet yrittäjyydelle. (Bygrave 1994, 6.) Mahdollisten yrittäjien määrä ei riipu pelkästään yrittäjyyden vetovoimasta, vaan myös siitä kuinka miellyttäväksi palkkatyö koetaan. (Kolvereid 1996, 29).

Ympäristön ensimmäisiä vaikuttajina yksilöön ovat roolimallit, joiden kautta peilataan yrittäjyyden mielekkyyttä itselle. Tietyissä tutkimuksissa on todettu, että todennäköisyydet yrittäjäksi ryhtymiseen kasvavat, jos lähisuvussa on henkilö, joka on yrittäjä, etenkin jos tämä lähiomainen on toinen vanhemmista. (Bygrave 1994, 7.) Perheen yrittäjäisyys ja sen vaikutus yksilön yrittäjyyteen, ei vaikuttaisi tutkimuksissa olevan täysin yksimielistä. Esimerkiksi Suomessa tehtiin vuonna 2008 ammattikorkeakouluissa tutkimus, jossa selvisi, että neljä viidestä yrittäjäksi ryhtyneestä tuli perheestä, jossa ei yrittäjiä ollut. (Honkanen 2008, 75.)

Roolimallien ei tarvitse aina tulla perheen sisältä, usein riittää, että kaverei- tai tuttavapiirissä on yrittäjiä tai yrittäjähenkisiä henkilöitä. (Bygrave 1994, 7.) Pitää tosin muistaa, että ulkoiset tekijät vaikuttavat yrittäjyysintention ja käyttäytymiseen vain epäsuorasti, koska itse yksilön ajattelutapa muuttuu jatkuvasti. (Krueger, Reilly & Carsrud 2000, 414.)

Voidaan puhua niin sanotusta ”merkittävästä toisesta”, esimerkit voivat heijastaa esimerkkien kautta yrittäjyyteen. Kun ollaan tekemisissä muihin avaramielisesti yrittäjyyteen suhtautuvien henkilöiden kanssa, perheen tai lähipiirin tuki yrittäjyydelle voi olla merkittävä. (Souitaris, Zerbini & Al-Laham 2007, 585.)

Myös muut sosiologiset tekijät vaikuttavat yksilön mahdolliseen yrittäjyyteen. Esimerkiksi nuorelle vastavalmistuneelle henkilölle, jolla ei ole perhesiteitä, yrityksen perustamisen tulisi olla verrattain helppo valinta verrattuna esimerkiksi perheelliseen kouluttamattomaan henkilöön. (Bygrave 1994, 8.) Asia ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen. Esimerkiksi Suomen tapauksessa, jossa yrittäjien keski-ikä on reilusti yli neljäkymmentä ja koulutustasokin verrattain alhaista. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 127.) Ikä, jossa yrittäjäksi ryhdytään, on vaihtokauppa iän tuoman kokemuksen ja nuoruuden optimismin sekä energian kesken. (Bygrave 1994, 8.)

Taulukko 1. Vertailua palkkatyön ja itsensä työllistämisen vaikuttimien välillä. Sovellettu Kolvereidin tutkimuksesta. (Kolvereid 1996, 27–29)

Reasons for becoming organisationally employed	Reasons for becoming self-employed
1. Security, job security, job stability	1 Economic opportunity
2. Workload, not having to work long hours	2. Challenge
3. Social environment	3. Autonomy
4. Avoid responsibility	4. Authority
5. Career	5. Self-realisation
	6. Participate in the whole process

3 Yrittäjyys Suomessa

Kaikilla mailla on yrittäjyyden ilmenemisen kannalta selkeät ominaispiirteet, joiden havaitsemiseen tarvitaan tietoa kunkin maan taloudellisesta tilanteesta ja eri instituutioiden välisistä yhteyksistä. Yrittäjyydelle ei ole olemassa niin sanottua yksi koko käy kaikille -lähestymistapaa.

(Kelley, Bosma & Amorós. 2008, 36.)

Suomessa oli vuoden 2009 lopulla yhteensä noin 266 000 yritystä, pois lukien alkutuotanto (maa-, metsä- ja kalatalous). Yrityksistä 99,1 prosenttia oli pieniä (alle 50 henkilö työllistäviä), 0,7 prosenttia keskisuuria (alle 250 henkilöä työllistäviä) ja 0,2 prosenttia suuria (yli 250 työllistäviä). (Tilastokeskus 2010, 6.) Kaikista yrittäjistä yli 60 prosenttia toimi yksinyrittäjinä. Suomalaiset yritykset ovatkin keskimäärin pieniä, talouskasvun ajatellen, kasvuyrityksiä kaivattaisiin maahamme huomattavasti enemmän. (Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat 2009, 12.)

Suomessa on arviolta 160 000 itsensä työllistäjää, jotka ovat syntyneet palkansaajien ja yrittäjien välimaastoon. Ahokas, Savolainen ja Suoranta (2011) esittävät, että tämä kyseinen ryhmä on muodostumassa uudeksi köyhälistöksi, eikä lainsäädäntö tai sosiaaliturva tunnista heitä. Oma osaamistaan myyvät freelancerit tai muut itsensä työllistävät eivät täytä yrittäjyyden merkkejä, jolloin tulotaso jää usein alle palkkatyössä aikaisemmin ansaitun. (Ahokas, Savolainen & Suoranta 2011.)

Lähes kaikki, eli 99 prosenttia, yrityksistä oli kotimaisessa omistuksessa ja jäljelle jäävä prosentti luonnollisesti ulkomaalaisomisteisia. Tosin ulkomaalaisomisteiset yritykset työllistivät keskimäärin 68 henkilöä, kun kotimaiset keskimäärin vain neljä, ja tuottivat 20 prosenttia yritysten kokonaisliikevaihdosta. (Tilastokeskus 2010, 9.)

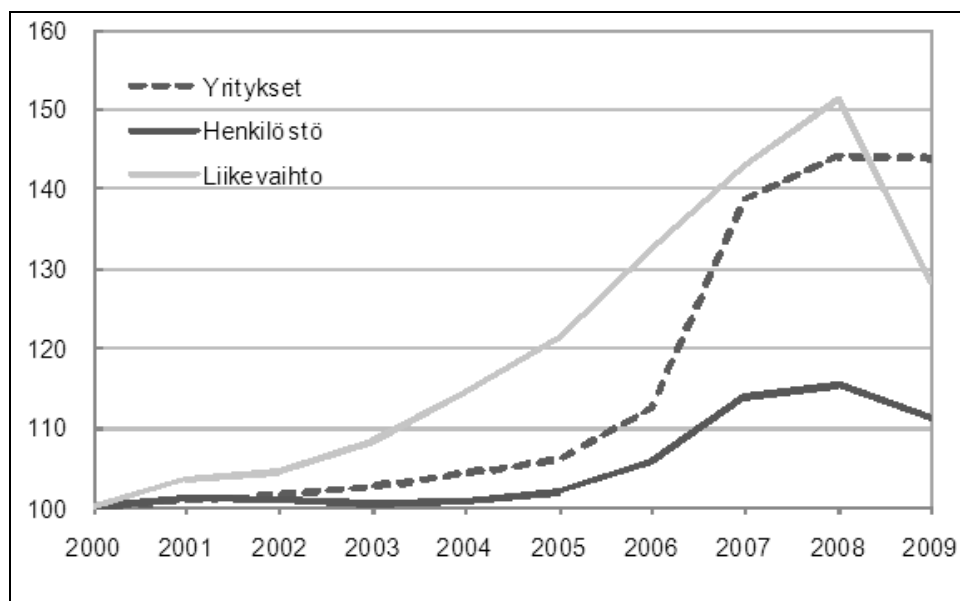
Yrittäjien ikärakenne on Suomessa varsin korkea. Vuonna 2008 yrittäjien keski-ikä oli noin 47 vuotta. Ikärakenteeseen vaikuttaa moni tekijä, mutta Suomen tapauksessa on selvää, että niistä päällimmäisenä on koko väestömme vino ikärakenne. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 127–128.)

Yrittäjäpolvi on paraikaa maassamme vaihtumassa, mutta varmaa ei ole, löytyykö kaikille yrittäjille jatkajia. Asiaan olisi syytä kuitenkin paneutua, sillä verrattuna uusiin yrityksiin toisen sukupolven yritykset ovat usein huomattavasti vakaampia ja kasvuhaluimpia. (Kuvaja, Saurio & Kortelainen 2005, 11–14.) On arvioitu, että yli 75 000 yritystä kokee omistajanvaihdoksen ennen vuotta 2015. (Kangas 2010, 10.) Yrittäjäpolvenvaihdoksessa on tärkeä huomioida se, että jatkajan ei tarvitse tulla perheen sisältä, suvusta tai yrityksen sisältä, vaan kyseessä voi olla täy-

sin ulkopuolinenkin henkilö. Ammattikorkeakouluilla ja niiden luomalla verkostolla voi olla erinomaiset mahdollisuudet edistää kyseistä sukupolvenvaihdosta, jonka ansiosta voi syntyä entistä ammattitaitoisempia yrittäjiä, joilla on intohimoa ja tietoa laajentaa yritystoimintaa. (Kuvaja, Saurio & Kortelainen 2005.)

Suomessa yritysten lukumäärä seuraa bruttokansantuotteen kehitystä pienellä viiveellä. Yritysten lukumäärä kasvoi enemmän tai vähemmän vuodesta 1995 lähtien, aina vuoteen 2008 asti. 1990-luvun lopulla kasvuvauhti hieman laantui, kun talouskasvu kohenti työllisyysmahdollisuuksia ja yhä useammalla yrittäjällä oli mahdollisuus valita palkkatyön ja yrittäjyyden väliltä. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 12.) Yritysten lukumäärä on kasvanut erityisesti rakentamis- ja palvelu-aloilla. Yleisen tulotason nousu ja sen myötä lisääntynyt yksilöllisyys näkyy juuri virkistys- ja muita henkilökohtaisia palveluja tuottavien yritysten määrän kasvuna. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 13.)

Suomessa vuosi 2009 vaikuttaisi olevan taitoskohta, kun ensimmäisen kerran koko 2000-luvun aikana yritysten lukumäärä ja liikevaihto väheni. (Yritysrekisterin vuositilasto 2010, 1.) Vuoden 2009 taantuma vaikutti voimakkaasti Suomen talouskasvuun ja erityisesti yritysten vientiin. Viennin määrä aleni kyseisenä vuonna lähes neljänneksen, yritysten liikevoitto supistui nimellisesti lähes 40 prosenttia ja kaiken kaikkiaan yrittäjätulo väheni noin 44 prosenttia. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 13.)

Kuvio 7. Yritysten lukumäärän, henkilöstön ja liikevaihdon kehitys 2000–2009. (Tilastokeskus 2010, 1.)

3.1 Yrittäjien koulutustaso

Suomessa on tyypillistä, että yrittäjien koulutustaso on alhaisempi kuin palkansaajilla. Yrittäjäksi ryhdytään usein ammattikoulu- tai yleissivistävältä tasolta, ilman ammattikoulutusta ja tarvittava ammattitaito on hankittu jo työelämässä. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 130).

Yleisen koulutustason nousu näkyy myös yrittäjien koulutustasossa, joka on noussut aina vuodesta 1997 lähtien. Asiaan tosin on vaikuttanut myös vanhemman yrittäjäsukupolven, jolla ei ole ammattikoulutusta, siirtyminen eläkkeelle, jolloin uusi koulutetumpi sukupolvi on siirtynyt tilalle. Palkansaajien koulutustaso on tosin huomattavasti paljon korkeampi. Alemman tai ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneita yrittäjiä oli vuonna 2008 noin kolmannes. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 130.)

1980-luvun alussa puolella yrittäjistä ei ollut ammatillista koulutusta. Nyt kouluttamattomien osuus on enää neljännes. Ammattitutkinnon suorittaneiden osuus on noussut parinkymmenen vuoden takaisesta 22 prosentista 30 prosenttiin. Suomen yrittäjien mielipide on, että ”yrittäjyys perustuu entistä enemmän hyvään ammattitaitoon ja osaamiseen”. Maamme kilpailukyky riippuu korkeasta tietotaidon tasosta, koulutuksemme taso antaa jo itsessään hyvän pohjan kehitykselle. (Suomen yrittäjät 2002.)

Vaikka maassamme on kansainvälisestikin huippuluokkaa olevat tutkimus- ja kehitysjärjestelmät, ovat yrityksemme harvoin innovatiivisia kasvuyrityksiä, joita nimenomaan maassamme kaivattaisiin. (Työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma 2007, 2.) Yleinen käsitys on, että nimenomaan korkeakoulutetut yrittäjät omaavat innovatiivista pääomaa, jota tarvitaan tietointensiivisillä työmarkkinoilla. Osa tutkimuksista on myös pystynyt todistamaan, että korkeakoulutettujen yritykset kasvavat nopeammin kuin muun koulutustasojen omaavat yrittäjät. (Honkanen 2008, 6-7.)

Pelkistä työllisyystilastoista tuskin saadaan täysin oikeaa kuvaa yrittäjien koulutustasosta, varsinkin korkeasti koulutettujen yrittäjien lokeroimisessa on määrittelyongelmia. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että vaikka yrittäjä työskentelee osakeyhtiömuotoisessa tiimiyrityksessä, ei häntä välttämättä lasketa nykyisten määritelmien mukaan yrittäjäksi. Yrittäjäksi lasketaan henkilö, joka omistaa itse tai perheensä kautta yli puolet yrityksestä. Usein akateemiset yritykset ovat tasaomistuksellisia tiimejä, ja monessa tapauksessa heidät tilastoidaan vahingossa palkansaajiksi. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 130).

3.2 Yrittäjyys majoitus- ja ravintola-alalla

Länsimaisia yhteiskuntia on pitkään leimannut palvelusektorin kasvaminen, mikä on seurausta tietoliikenteen kehityksestä, talouden erikoistumisesta ja yksityisen kulutuksen kohdistumisesta palveluihin. Euroopassa tämä on kuitenkin huomattavasti hitaampaa kuin edelläkävijämaa Yhdysvalloissa. Euroopan sisäisessä vertailussa Suomi sijoittuu häntäpäähän. Syy on suhteellisen korkeat palkkakustannukset ja työmarkkinoiden joustamattomuus, jotka korostuvat kotimaassamme. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 19–20.)

Majoitus- ja ravitsemisala reagoivat herkästi taloustilanteen kehitykseen ja kotitalouksien kulumenojen vaihteluun ja koko 2000-luku on ollutkin alalla muutosten aikaa. Kysyntä palvelu-aloilla on kasvanut, kuten on myös kilpailu kuluttajien vapaa-ajasta virkistyspalveluja tuottavien yritysten välillä. Myös väestön ikääntyminen vaikuttaa negatiivisesti ravintolapalvelujen kysyntään. Suurin häviöjaryhmä on olutmyyntiin keskittyneet pubit, mutta myös muut anniskeluravintolat ovat vuosia olleet riippuvaisia ruoka- ja kahvimyynnistä. Vuoden 2009 taantuma näkyy selkeästi majoitus- ja ravintola-alalla, kun kokonaismyynti laski kyseisenä vuonna noin neljä prosenttia. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 17–18.)

Vaikka yritysten määrä on yleisesti kasvanut Suomessa viimeisen 15 vuoden aikana, niin majoitus- ja ravitsemisalalla kasvu on ollut hidasta. Vaihtuvuus alalla on suurta, mikä johtuu monesti liian kevyin perustelluin aloittaneiden yritysten lyhytikäisyyteen. Tunnusomaista on myös ylikapasiteetti, harmaa talous ja sen lieveilmiöt. Kilpailua vääristää myös ruokatarjoilun ja elintarvikkeiden arvonlisäveron erot. (Yrittäjyyskatsaus 2010, 18.)

4 Yrittäjyyden edistäminen, tukeminen ja koulutus

Talouskasvu ja työllisyys laskettiin aina 1970-luvulle saakka pitkälti teollisuuden ja suurten yritysten ansioksi. Työttömyys kuitenkin jatkoi nousemistaan 1970–1980 lukujen välillä, jolloin yleinen käsitys asiasta jouduttiin kyseenalaistamaan. Näihin aikoihin selvisi, että työmarkkinat ja teollisuus kummatkin muuttivat samaan aikaan rajusti muotoaan, eikä uudenlaiseen tilanteeseen osattu reagoida. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että kun väestö kasvoi ja työtä haki yhä useampi henkilö, niin teollisuus kehitti samaan aikaan entistä tehokkaampia tuotantomenetelmiä, joihin tarvittiin totuttua vähemmän työvoimaa. (Bridge, O'Neill & Cromie 1998, 6.)

Pitkän debatin jälkeen julkaistiin Yhdysvalloissa David Birch'in toimesta vuonna 1979 (teoksessa Bridge, O'Neill & Cromie 1998, 7) merkittävä tutkimus, joka viimein osoitti, että talouskasvu ja sen kautta syntyneet työpaikat olivat pitkälti pienten, alle 100 henkilöä työllistävien yritysten aikaansaannosta. Poliitikkojen ja muiden vallassa olevien oli viimein myönnettävä pienyrittäjyyden merkittävä asema yhteiskunnassa. (Bridge, O'Neill & Cromie 1998, 7.) Pienyrittäjyyttä tarjotaan tänäkin päivänä ratkaisuna kasvavaan työttömyyteen ja globalisaation taloudessa aiheuttamien aukkojen paikkaamiseen. (Garavan & O'Connell 1994, 3.)

Kehittyneissä tietoyhteiskunnissa on selkeästi havaittavissa muutosta kohti pienempiä yrityksiä, kun suuremmat yritykset siirtyvät kehittyville markkinoille globalisaation yleisen trendin mukaisesti. (Kelley, Bosma & Amorós 2008, 36.) Toimintaperiaatteiden ja politiikan toimijat ovatkin kiinnittäneet erityisesti huomiota pieniin yrityksiin markkinoilla. Pienemmät yritykset mukautuvat ympäristöön ja teknologian muutoksiin nopeammin kuin monet suuremmat ja pystyvät tarvittaessa, jolloin ne voivat toimia hyvin epävakaisissa ympäristöissä. (Garavan & O'Connell 1994, 3.)

Suomessa toteutettiin vuonna 2010 maan ensimmäinen yrittäjyysbarometri, jonka tulokset puhuvat yrittäjyyden aseman puolesta. Yli 80 prosenttia vastanneista oli sitä mieltä, että yrittäjyyttä tulisi edistää aktiivisesti. Yksittäisistä kehitettävistä asioista päällimmäisenä esille nousi verotuksen selkeyttäminen. Vaikka yrittäjyyden suhtaudutaan pääsääntöisesti myönteisesti, se ei näy suoraan uusien yritysten määränä, vaan yrittäjäaktiivisuus on maassamme varsin alhainen. Palkkatyö koetaan Suomessa paljon miellyttävämmäksi, kun taas yrittäjyyteen liitetään usein ylitsepääsemättömiä taloudellisia riskejä ja epävarmuutta. (Suomen uusyrityskeskukset 2010.)

Yrittäjyyden edistämistä ja sen menestystä ei kuitenkaan voida mitata pelkästään yrittäjien määrällä, sillä se tarjoaa vain yhden näkökulman suhteessa koulutuksen tavoitteisiin. Yrittäjyyden kasvun lähteenä on sekä aineellisia, että henkisiä virittäjiä. Yrittäjyyskasvatuksen tulisi tiedollisten ja taidollisten puolten lisäksi kehittää myös yleistä yrittäjätahtoa ja myönteisyyttä. Vaikka yrittäjyys on pääsääntöisesti yksilötason ominaisuus, on yhteisöllä ja yleisellä suhtautumisella yrittäjyyteen ratkaiseva rooli. (Koiranen 1993, 62.) Sama pätee myös yrittäjyyskoulutuksen määrässä, josta ei ammattilaisten mukaan ole puutetta, pikemminkin sen laatuun tulisi kiinnittää enemmän huomiota. (Kelley, Bosma & Amorós 2008, 45.)

Euroopan Unioni on tehnyt lukuisia toimintasuunnitelmia yrittäjyydestä ja sen edistämisestä Unionin sisällä. Näistä viimeisimpänä on vuonna 2003 julkaistu yrittäjyyden vihreä kirja, jota voidaan pitää tietyllä tapaa yläkäsitteenä jäsenvaltioille ja niiden yrittäjyyden edistämiseksi. Kyseessä ei ole pelkästään rahoitukselliseen puoleen keskittynyt ohjelma, vaan huomiota on tällä kertaa kiinnitetty myös yrityksen perustamisen selkeyttämiseen, riskien tasaamiseen, yrittäjyyden sisällyttämiseen kaikille koulutusasteille sekä vähemmistöjen yrittäjyyteen, josta esille on otettu nimenomaan naisyrittäjyyden edistäminen. Kyseessä on hyvin suuripiirteinen hahmotelma yrittäjyyden edistämisestä EU:n sisällä, spesifioidummat suunnitelmat ja niiden toteutus on kunkin jäsenmaan omalla vastuulla. (Yrittäjyyden vihreä kirja, 2003.)

Euroopan Komissio on ottanut käyttöön niin sanotun yrittäjyyden laajan määritelmän. Tämä tarkoittaa sitä, että yrittäjyyden edistämisen ja yrittäjyyskoulutuksen tehtäväksi ei katsota ainoastaan yrittäjätaitojen kehittämistä, vaan niiden tulisi myös edistää yrittäjyyttä luomalla oikeanlaista ajattelutapaa ja ilmapiiriä. Suomessa opetusministeriö korostaakin myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittämistä. (Komission vihreä kirja 2003; Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma 2004).

Valtiosallolla yrittäjyydestä ja sen edistämisestä Suomessa vastaa työ- ja elinkeinoministeriö, joka on laatinut työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelman. Pääpiirteissään yrittäjyyttä koskevat asiat noudattelevat EU:n vihreää kirjaa, mutta mukaan on sisällytetty myös tavoitteita, jotka koskevat Suomen kohtaamia erityishaasteita, kuten yrittäjien sosiaaliturvan kehittämistä ja yrittäjien sukupolvenvaihdoksen edistämistä. (Työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma 2007, 5-7.)

Yrittäjyyskasvatus on Suomessa ollut mukana valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa jo vuodesta 1994 lähtien ja sen voidaan katsoa olevan eräänlainen yläkäsite yrittäjyyskoulutuksessa.

Tavoitteena on yrittäjien kouluttamisen lisäksi myös kannustaa nuoria yritteliäisyyteen, tavoitteellisuuteen, itsensä uskomiseen ja riskinottokyvyn kehittämiseen. (Anttila 2011.)

Yliopistotasolla opintojen sisältöön on hankala vaikuttaa, koska yliopistot päättävät siitä itsenäisesti. Ammattikorkeakoulut laativat vuonna 2006 yhteisen yrittäjyysstrategiansa. (ARENE ry. yrittäjyysstrategia.) Yrittäjyyskasvatuksen toteutuksessa on Suomessa paljon alueellisia eroja. Näyttääkin siltä, että hiipuvan elinkeinoelämän paikkakunnilla kiinnostus yrittäjyyden edistämiseen kasvaa. Tästä esimerkkeinä ovat Itä- ja Pohjois-Suomen paikkakunnat, joissa yrittäjyyskasvatuksesta on innostuttu paljon enemmän kuin joillain Etelä-Suomen alueilla. (Anttila 2011.)

4.1 Yrittäjyys koulutuksena

Yrittäjyyskoulutus on Suomessa käytännössä yhtä tuore asia kuin koko ammattikorkeakoulujärjestelmäkin. Kokeiluluontoisia projekteja yrittäjyysopetuksesta ja edistämisestä toteutettiin jo 1980-luvulla, mutta pääpaino niissä oli työttömien siirtäminen työelämään. Yrittäjyyskoulutus vakiintui koulutusjärjestelmään 1990-luvun rajujen taloudellisten muutosten aikana ja sen jälkeen, jolloin syvä lama ja sen jälkeinen EU-aika juurruttivat yrittäjyyden tavoitteet eri koulutustasojen tavoitteisiin. (Honkanen 2008, 5.)

Kansainvälisessä vertailussa Suomi edustaa tällä hetkellä yrittäjyyskoulutuksen ehdotonta huippua, kun mittarina käytetään koulutuksen kattavuutta. Maailmanlaajuisen yrittäjyystutkimuksen mukaan (Global entrepreneurship monitor) 48 prosenttia kaikista Suomen työikäisistä aikuisista on saanut yrittäjyyskoulutusta jollain koulutustasolla, ikäryhmässä 18–24 vastaava luku nousee jo yli 60 prosenttiin. (Kelley, Bosma & Amorós 2008, 41–46.)

Koulutuksen ja yrittäjyyden välistä suhdetta, kuten ei yrittäjyyttä yleensä ole helppo käsitellä. Koulutusjärjestelmää syytetään siitä, ettei se tuota tarvittavaa tietoa ja taitoa, joita yrittäjydessä tarvitaan. (Honkanen 2008, 7.) Koulutuksella katsotaan olevan pääsääntöisesti positiivinen vaikutus yritysten perustamiseen ja yrittäjyysasenteisiin, mutta sen todistaminen on erittäin monimutkaista, kuten koko yrittäjyys itsessään. (Kelley, Bosma & Amorós 2008, 48.)

Ongelmat yrittäjyyden määrittelyssä heijastuvat myös yrittäjyyskoulutukseen, jossa yhteisymmärryksen puute on omiaan lisäämään hämmennystä. Tästä johtuen yrittäjyyskoulutuksen si-

sällöt vaihtelevat huomattavasti eri oppilaitoksissa. Sisältö määräytyy lopullisesti kouluttajien henkilökohtaisten näkemysten mukaan. (Garavan & O’Cinneide 1994, 5.)

Varsinkin korkeakoulutasolla koulutuksen vaikutusta yrittäjyyteen on vaikea mitata. Konkreettista tietoa siitä, kuka pitkällä aikavälillä sijoittuu yrittäjäksi tai lopettaa yritystoiminnan ei ole. Monet saattavat kokeilla yrittäjyyttä koulutuksen aikana, mutta siirtyvät työelämään valmistuttuaan. (Honkanen 2008, 76.) Jotta koulutuksen lopullinen vaikutus yrittäjyyteen voidaan todentaa, tarvitaan pitkittäistutkimuksia vuosien päähän opiskelijoiden valmistumisesta. (Souitaris, Zerbinati & Al-Laham 2007, 585.)

Teoreettisen yhteisymmärryksen puute aiheuttaa hämmennystä yrittäjyyskoulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. (Garavan & O’Cinneide 1994, 4.) Yrittäjyyskoulutustutkimus ei ole vielä pystynyt ratkaisemaan sitä ongelmaa, millä tavoin opiskelijoista saisi entistä yrittäjälähtöisempiä. Eräässä tutkimuksessa selvisi, että perinteisellä opetuksella on pikemminkin negatiivinen vaikutus opiskelijoiden yrittäjyysasenteisiin. (Honkanen 2008, 7.)

Vaikuttaisi siltä, että jokaisella maalla on oma ainutlaatuinen suhde yrittäjyyskoulutuksen ja -asenteiden välillä. Maiden välisiä eroja ei voida pelkästään mitata keskiarvoilla, sillä ne saattavat olla harhaanjohtavia. Tästä esimerkkinä se, että pakollisella yrittäjyyskoulutuksella oli positiivinen vaikutus yksilöiden yrittäjyyteen ainoastaan Intiassa ja Kreikassa, kun taas vapaaehtoisella koulutuksella oli myönteinen vaikutus Romaniassa ja Suomessa. (Kelley, Bosma & Amorós 2008, 48.)

Eräs yrittäjyyskoulutuksen suuntaus on niin sanottu toimintapohjainen lähestyminen (the action learning approach). Yrittäjyyskoulutus vaatii tämän suuntauksen mukaan sekoituksen tietoa, taitoa ja asenteita, nämä elementit muodostavat synergiset yhteydet johtamisen teorioiden ja yrittäjyyden toimintatapojen välillä. Eli voidaan puhua ”kovien” ja ”pehmeiden” taitojen kehittämisestä samanaikaisesti. Toimintopohjaista suuntausta on kuitenkin kritisoitu siitä, ettei sillä ole tarpeeksi teoriapohjaa toimintatapojen suunnittelussa. (Jones-Evans, Williams & Deacon 2000, 284.)

Suomalaisen yrittäjyystutkimuksen pioneeri Matti Koironen toteaa, että yrittäjyyskasvatuksessa ei tulisi ainoastaan edistää yrittäjyyden tietoa ja taitoa, vaan myös kasvattaa yrittäjätähtöä sekä virittää tunnepuolen tekijät myötämielisiksi yrittäjyydelle. (Kananen 2004.)

Yrittäjyyskoulutuksen kehittämisestä väitellään paljon. Yrittäjyyden tutkimukseen on myös sekoittunut elämäkerrallisia esimerkkejä siitä, kuinka yrittäjänä on menestytty periytyvien ominaisuuksien ansioista. Tosin olemassa on yhtä monta esimerkkiä, joissa ei katsota geneettiseen perimän olevan missään tekemisissä asian kanssa. (Honkanen 2008, 7; Garavan & O’Cinneide 1994, 3.) Koironen katsoo, että yrittäjyyden ominaisuudet ovat perityn temperamentin ja opittujen taitojen yhteisvaikutus, jotka ei siirry niin sanotusti geneeissä eteenpäin. (Kananen 2004). Yrittäjyyskoulutuksen uskottavuuden kannalta on lähdettävä siitä oletuksesta, että sitä voidaan opettaa ja näin ollen yrittäjämäiseen toimintaan rohkaista. (Jones-Evans, Williams & Deacon 2000, 282.)

4.2 Yrittäjyys ja sen edistäminen ammattikorkeakouluissa

Työllisyyslakiin 1979 tehty muutos antoi korkeakouluille mahdollisuuden järjestää työllisyyskursseja, joiden yhtenä osa-alueena oli yrittäjyyteen valmentavia kursseja. (Honkanen 2008, 5.) Varsinaisesti yrittäjyys sisällytettiin koulutukseen yliopistoissa ja korkeakouluissa 1990-luvun aikana, mutta nykyään kurssien ja työpajojen lisäksi tarjotaan myös kokonaisia yrittäjyyden koulutusohjelmia. (Kolvereid & Moen 1997, 154.)

Ammattikorkeakoulu ja yrittäjyyskoulutus ovat kummatkin oikeastaan ”yhtä nuoria”. Maailmalla puhuttiin 1980-luvusta yrittäjyyden vuosikymmenenä, mutta Suomeen yrittäjyys rantautui varsinaisesti vasta 1990-luvun alussa. Syvä lama pakotti valtion vähentämään kontrollia elinkeino- ja liike-elämässä, ja uusia tavoitteita oli asetettava vastaamaan markkinoille syntyneisiin haasteisiin. (Honkanen 2008, 5.)

Ammattikorkeakoulut perustettiin nimenomaan työmarkkinoiden kasvavia tarpeita varten, mutta myös yrittäjyyskoulutus on ollut osana tutkintoa niiden perustamisesta lähtien. (Honkanen 2008, 9). Julkisten instituutioiden tulosvastuualistaminen koski myös korkeakouluja sillä yrittäjämäinen toimintatapa haluttiin mallintaa organisaatorakenteisiin ja tavoitteisiin. Poliittisen paineen voidaan katsoa ajaneen korkeakoulut eturintamaan, kun puhutaan yhteiskunnan tavoitteista ”palkansaajakulttuurista” kohti ”yrittäjämäisempää kulttuuria. (Honkanen 2008, 6.)

Koulutuspolitiikan tavoitteet eivät itsessään ohjaa yrittäjyyskoulutuksen tuloksia korkeakoulutasolla. Ne, jotka hakevat ja pääsevät sisään kouluihin määrittävät, myös omalta osaltaan lopputulosta. HAAGA-HELIA restonomien osalta tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että varsin moni on hakenut koulutukseen sen takia, että pohjaksi riittää ammattikoulututkinto eikä kou-

lun tarjoamalla yrittäjyysopinnoilla ole niinkään merkitystä lopullisessa valinnassa. (Honkanen 2008, 74.)

Ammattikorkeakouluja on syytetty mielikuvamarkkinoinnista. Opiskelijoita houkutellaan hakemaan mielikuvien perusteella ammattikorkeakouluihin, joita ei kuitenkaan voida lunastaa opintojen sisältöä ajateltaessa. Vuonna 2010 tehty tutkimus osoitti, että joka viides opiskelija oli pettynyt ammattikorkeakoulujen markkinoilla luomiin mielikuviiin. Syynä tähän pidetään ammattikorkeakoulujen rahoitusmallia, joka perustuu osittain siihen, kuinka moni aloittaa koulutuksen oppilaitoksessa. Ammattikorkeakoulut ja niiden tutkinnot ovat vielä monelle hieman epäselviä asioita. Opiskelijoille tulisi antaa tietoa tutkinnoista asiapohjalta eikä mielikuva-mainonnalla. (Tyynysniemi 2011.)

Korkeakouluyrittäjyydellä nähdään olevan erityisesti kaksi yhteiskunnan kehityksen kannalta tärkeää elementtiä. Ensinnäkin korkeakoulutettujen nähdään omaavan sellaista henkistä pääomaa, jota tarvitaan innovatiivisten ratkaisujen lähteenä. Toiseksi niiden oletetaan kasvavan nopeammin kuin muiden koulutustasojen omaavien yrittäjien, ja kasvuyrittäjyys liitetäänkin läheisesti tutkimuksissa korkeakoulutettuihin ja niiden yrityksiin. (Honkanen 2008, 9.) Korkeakoulupohjainen yrittäjyys yhdistetään myös läheisesti innovatiivisiin yrityksiin, joita kovasti maassamme kaivattaisiin. (Kolvereid & Moen 1997, 154.)

Eräissä korkeakoulujen yrittäjyyden ohjelmia käsittelevässä tutkimuksessa huomattiin, että kyseiset ohjelmat ovat lähteitä niin sanotuille laukaiseville tekijöillä, jotka herättävät opiskelijoissa tunteita ja muuttavat heidän ajattelutapaansa. Tutkimuksen alussa huomattava osa opiskelijoista julisti halukkuuttaan yrittäjyyteen, mutta se ei kuitenkaan säilynyt tutkinnon loppupuolelle asti. Tutkijat arvelivat, että kyseessä oli alun innostus joka ohjelman lopussa oli muuttunut realistisemmaksi näkemykseksi yrittäjyydestä. (Soutaris, Zerbinati & Al-laham 2007, 585.)

Eräs lähestymistapa yrittäjyyskoulutuksessa on se, että lisätään opiskelijoiden yrittäjyystietoisuutta, pienen liiketoiminnan kehittämistä ja yrittäjyyden opettajien koulutusta. Eli koulutusohjelmien tavoite on kehittää taitoja, joita tarvitaan yrittäjyyden perustamisessa eikä niinkään ohjata suoraan liiketoiminnan aloittamiseen. (Kovereid & Moen 1997, 155.)

Yritysten omistajanpolvenvaihdoksen tukeminen on myös osa yrittäjyyden edistämistä. Kuten aikaisemmin on todettu, toisen polven yritysten kasvuhaluukkuus on huomattavasti suurempi

kuin uusien yritysten. Suomessa omistajanpolvenvaihdoksen tukevaa koulutusta löytyy esimerkiksi Savonia-ammattikorkeakoulusta. (Kangas 2010, 22.)

Yrittäjyys kulminoituu korkeakouluissa varsin mielenkiintoisella tavalla. Kun tarkastellaan tilastoja huomataan, että todennäköisyys yrittäjyyteen laskee sitä mukaan, mitä korkeampi koulutus on. (Honkanen 2008, 8.) Yrittäjyysohjelmiin osallistuville voi muodostua jopa tietynlaista skeptisismiä niitä organisaatioita kohtaan, jotka koulutusta järjestää (Klofsten 2000, 337).

Yrittäjyyden koulutus- ja harjoitusohjelmien voidaan empiiristen tutkimusten valossa katsoa päässeen kaiken kaikkiaan positiivisiin tuloksiin. On kuitenkin huomioitava, että kyseisiin ohjelmiin osallistuvilla oli jo valmiiksi aikomus yrittäjyyteen ryhtymisestä, joten tässä mielessä tulokset eivät ehkä ole yllättäviä. (Kolvereid & Moen 1997, 155.)

Eräässä Ruotsissa suoritetussa tutkimuksessa korostetaan ympäristön, korkeakoulun hallinnon ja kohderyhmän eli opiskelijoiden merkitystä yrittäjyyskoulutuksen ja ohjelmien sisältöä laatiossa. (Klofsten 2000, 337.) Tämä oletamus on myös tämän opinnäytetyön kantavia voimia, sillä yrittäjyyskoulutuksen kehittäminen ei saisi olla liian yksipuolista, vaan kaikkien osapuolten mielipiteet olisi hyvä ottaa prosessiin mukaan.

4.3 HAAGA-HELIA, yrittäjyys, yrittäjyyskoulutus ja sen tukimuodot

HAAGA-HELIA:n yrittäjyyskoulutus toteuttaa ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston ARENE ry:n yrittäjyysstrategiaa. Strategian tarkoituksena on ”vahvistaa ammattikorkeakoulujen roolia yrittäjyyden edistäjänä muuttuvassa globaalissa toimintaympäristössä ja täsmentää ARENE ry:n strategiaa 2010”. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2011.)

Yrittäjyys on yksi HAAGA-HELIA:n strategian mukainen painopistealue ja se pyritään ammatikorkeakoulussa tuomaan esille positiivisena ja kaikille opiskelijoille mahdollisena uravaihtoehtona. Koulu pyrkii profiloitumaan yrittäjyyttä tukevana korkeakouluna, jossa yrittäjyys on osa koko organisaation toimintamallia. Yrittäjyydestä kiinnostuneita opiskelijoita pyritään tukemaan liiketoiminnan suunnittelusta liiketoiminnan kehittämiseen asti. Yrittäjyysopinnot eivät ole pelkästään yksittäisiä kursseja, vaan yrittäjyys on integroitu kaikkiin opintoihin ja se otetaan näkökulmana esiin erilaisissa projekti- ja harjoitustöissä. (HAAGA-HELIA Extranet 2011). Tavoitteena on kouluttaa yrittäjähenkisiä asiantuntijoita ja toimia metropolialueen palvelusektorin ja yrittäjyyden kehittäjä. (Häyhtiö 2008, 82–83.)

HAAGA-HELIA:n yrittäjämäisen oppimisympäristön ja yrittäjyysopintojen tavoitteet:

- Lisätä opiskelijoiden yritteliäisyyttä ja antaa eväät oman talouden ja oman yrityksen pyörittämistä varten.
- Antavat valmiudet yrittäjyyden, liiketoiminnan sekä erityisesti pk-sektorin yritysten toiminnan ymmärtämiseen.
- HAAGA-HELIA:n opinnot luovat perustan lähteä tarvittaessa/haluttaessa myös yrittäjälle.

(HAAGA-HELIA Extranet 2011.)

Valmistuneiden restonomien palkka- ja työllisyystutkimukseen vastanneista 67 prosenttia piti saamaansa yrittäjyyskoulutusta vähintään 3 arvoisena, jossa asteikkona mielipidetutkimuksessa käytettiin arvoja 1-5:een. Samassa tutkimuksessa selvisi, että 8 prosenttia HAAGA-HELIAsta valmistuneista restonomeista työskenteli kyseisellä hetkellä yrittäjänä. Yrittäjän uraa suunnitteli, tai piti mahdollisena yhteensä 42 prosenttia kyselyyn vastanneista. (Häyhtiö 2008, 82–83.)

5 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun restonomiopiskelijoiden käsityksiä heille tarjotusta yrittäjyyskoulutuksesta ja sen opetuksesta. Aihetta pyritään avaamaan opiskelijoiden näkökulmasta, jotta paljon panostettuun aiheeseen saataisiin mukaan mahdollisesti uusi ulottuvuus.

Yrittäjyyskoulutuksen tarkoituksena ei ole pelkästään tuottaa yrittäjiä, vaan antaa kaikille opiskelijoille lähtökohtaisesti samat valmiudet toimia yrittäjinä. Yrittäjyyskoulutuksen kohderyhmänä ovat opiskelijat, joten heidän mielipiteensä on aktiivisen arvioinnin ja kehittämisen kannalta tärkeässä asemassa. On tärkeää, mitä opiskelijat katsovat yrittäjyyskoulutuksen antaneen ja miten opittuja asioita voidaan mahdollisella yrittäjauralla käyttää. (Honkanen 2008, 74.) Hyväksyntä yrittäjyyskoulutuksen sisällölle tulee saada sekä korkeakoulun hallinnon tasolta, että niiltä opiskelijoilta joille koulutus on suunnattu. (Klofsten 2000, 343.)

Ensimmäinen tutkimusongelma keskittyy opiskelijoiden yrittäjyyshalukkuuteen sekä yrittäjyyteen ennen opintoja, ja siihen kuinka paljon HAAGA-HELIAN yrittäjyyskoulutus vaikutti opiskelijoiden valinnassa. Kuinka monella kyselyyn vastanneella opiskelijalla oli jo hakiessaan yrittäjyystaustaa ja oliko ammattikorkeakoulun yrittäjyysopinnoilla merkitystä opiskelupaikkaa valitessa?

Toinen tutkimusongelma pyrkii tarkastelemaan opiskelijoiden aktiivisuutta yrittäjyysopinnoissa sekä varsinaisessa yrittäjätoiminnassa tutkinnon alkamisen jälkeen. Valitaanko vapaaehtoisia yrittäjyyden kursseja tai onko yritystoimintaan ryhdytty opiskelujen alkamisen jälkeen, jos on, niin mikä on sen vaikutus yrittäjyysaktiivisuuteen ja -halukkuuteen?

Kolmannessa tutkimusongelmassa kartoitetaan yrittäjyyskoulutuksen sekä -opetuksen tilaa ja sen mielekkyyttä opiskelijoille. Miten yrittäjyyskoulutuksessa sekä -opetuksessa on onnistuttu, entä onko sillä ollut vaikutusta opiskelijoiden yrittäjyyshalukkuuteen?

Neljännessä tutkimusongelmassa selvitetään, miten yrittäjyysopintojen sisällyttäminen restonomitutkintoon on onnistunut sekä miten ne tulisi opiskelijoiden mielestä sisällyttää opintoihin. Tulisiko yrittäjyyskoulutus olla pakollinen osa kaikkien restonomiopiskelijoiden koulutusohjelmaa, entä onko sitä tarvetta lisätä tai kehittää?

Lisäksi opinnäytetyöhön on otettu mukaan muutama ”jokeri” tyylinen tutkimusongelma, joihin törmättiin empiirisen osan lähdekirjallisuudessa. Ensimmäinen niistä koskee yrittäjyyteen liitettyä epävarmuutta, joka koetaan yleisesti suurimpana esteenä yrittäjäksi ryhtymiselle. Toinen niistä pyrkii selvittämään, kuinka paljon opiskelijat kokevat koulutuksen ulkopuolisen elämän vaikuttavan yrittäjyyteen suhteessa opintoihin.

6 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä opinnäytetyössä käytettiin kvantitatiivista tutkimusta, joka toteutettiin Webropol-kyselynä syksyn 2009 aikana. Tutkimukseen valittuja opiskelijoita lähestyttiin sähköpostin välityksellä. Liitteistä löytyvät sekä kyselyn saatekirje, että itse kysely alkuperäisessä muodossaan.

Kysely koostui pääsääntöisesti monivalintakysymyksistä ja Likert-asteikon tyylistä väittämistä, lisäksi mukaan oli sisällytetty yksi vapaakenttämuotoinen osio mahdollisille kommenteille yrittäjyyskoulutukseen liittyen ja vastaajien mielipiteille itse kyselystä. Vastausvaihtoteho ”en osaa sanoa” jätettiin kokonaan pois Likert-asteikon väittämistä. Tämän toivottiin karsivan pois ne vastaajat, jotka eivät pystyneet muodostamaan mielipidettä restonomiopiskelijoiden yrittäjyyskoulutuksesta.

Monivalintakysymykset koskivat lähinnä vastaajien demografisia tekijöitä ja yrittäjyysaktiivisuutta. Tutkimuksen varsinaisen sisällön muodostavat suurimmalta osin Likert-asteikon väittämät.

Vapaan kentän tarkoituksena oli antaa vastaajille mahdollisuus kommentoida koulun yrittäjyyskoulutusta tai kyselyä itsessään. Se sijaitsi varsinaisessa kyselyssä loppupuolella, jotta vastaajat pystyivät halutessaan myös täydentämään vastauksiaan tai tuomaan esille jotain tärkeää, mikä oli heidän mielestään jäänyt kyselystä pois. Tämän osion ansiosta myös Porvoon toimipisteen opiskelijat saatiin mukaan kyselyyn, kiitos heidän aktiivisuudestaan.

Kohderymänä tutkimuksessa oli kaikki HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun restonomiopiskelijat. HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun restonomikoulutusta järjestetään Haagan ja Porvoon toimipisteissä. Koulutuksen suuntautumispainopisteet ovat jakaantuneet seuraavasti: Haagan toimipisteessä on hotelli- ja ravintolan koulutusohjelma, hotelli- ja ravintola-alan liikkeenjohdon koulutusohjelma sekä matkailun liikkeenjohdon koulutusohjelma. Porvoon toimipisteessä matkailun on koulutusohjelma. Nämä ehdot täyttäviä opiskelijoita oli opintotoimiston rekisterin mukaan syksyllä 2009 yhteensä 1419 kappaletta.

7 Tulokset

Kyselyn tulokset käsitellään aiheittain, mutta ei siinä järjestyksessä, kuin ne oli itse kyselyssä esitetty. Tulokset on purettu kuvioihin niiden analysointia varten. Liitteissä on Webropol-kysely alkuperäisessä muodossaan. Kysely lähetettiin sähköpostilla yhteensä 1419 päätoimiselle restonomiopiskelijalle, joiden opetuskielenä oli suomi. Kyselyyn vastasi 114 opiskelijaa. Näin ollen vastausprosentiksi muodostui noin kahdeksan.

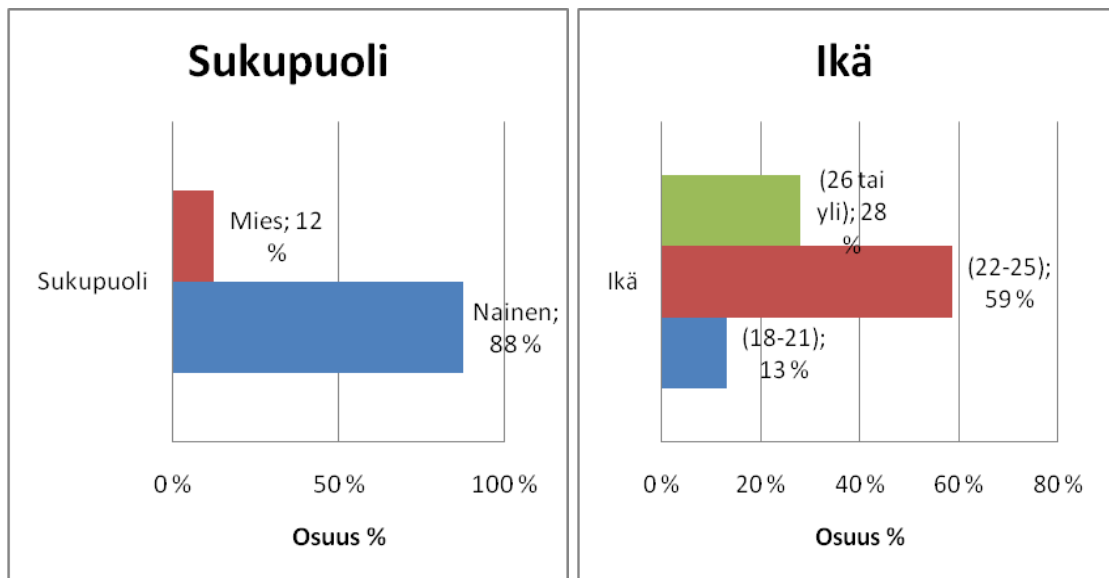
Tuloksia ei alettu erittelemään ja arvioimaan eri vastaajaryhmien välillä, koska tutkimuksen reliabiteetti todennäköisesti olisi kärsinyt siitä. Vastaajia tähän ei yksinkertaisesti ollut tarpeeksi. Avoimia vastauksia tuli myös runsaasti, niitä tosin ei ole tarkoitus käyttää tutkimuksen runkona, vaan niiden rooli tässä opinnäytetyössä on lähinnä tukea kvantitatiivisia tuloksia.

7.1 Vastaajien taustatiedot

Demografinen osa oli kyselyssä jätetty tarkoituksella loppuun kahdesta syystä. Ensinnäkään opiskelijoiden ei haluttu pohtia kyselyä omien koulutusohjelmien tai tutkintojensa pohjalta ja toiseksi opinnäytetyössä pyrittiin irtautumaan traditionaalisesta kyselyrakenteesta. Osiossa selvitettiin kyselyyn osallistuneiden sukupuoli, ikä, opintojen alkamisvuosi, koulutusohjelma ja suoritettava tutkinto.

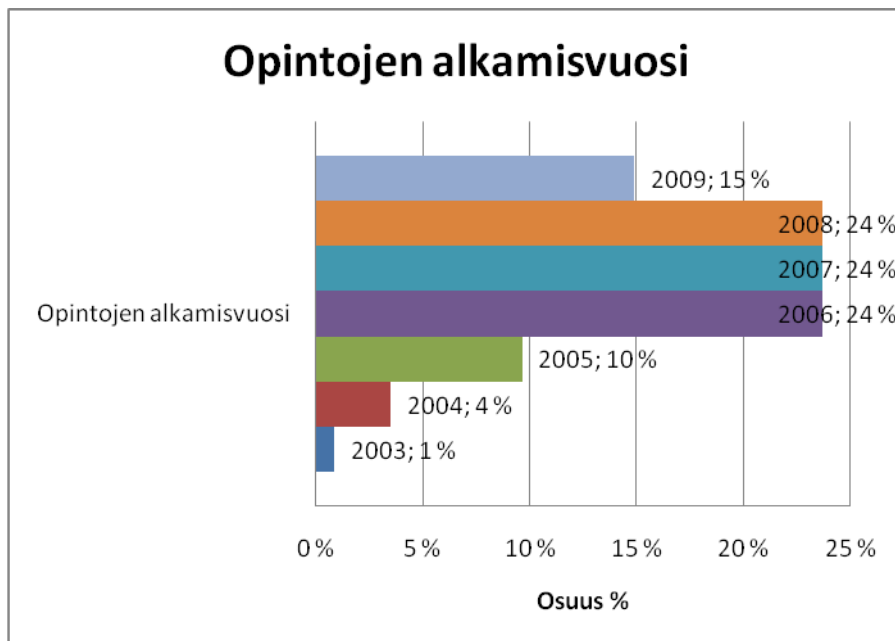
Yleisin profiili vastaajasta oli nainen, 22–25 vuoden iässä, kuului nuorten koulutusohjelmaan, opinnot alkaneet vuosien 2006–2008 välillä, Haagan toimipisteen opiskelija, joka suoritti matkailun liikkeenjohdon tutkintoa.

Demografisessa osassa oli myös kohta suuntautumisopinnoista, mutta se jätettiin pois lopullisesta analyysistä. Syynä tähän oli se, että kyseisessä kohdassa haettiin nimenomaan yrittäjäyys erikoistumisen valinneiden opiskelijoiden vastauksia Heistä kyselyyn vastasi ainoastaan yksi, joten heidät päätettiin tällä kertaa jättää erittelemättä.

Kuvio 1. Kyselyyn osallistuneiden sukupuoli- ja ikäjakauma.

Selkeän enemmistön vastanneista muodostivat naiset 88 prosentin osuudellaan, miesten osuuden jäädessä vain murto-osaan 12 prosentilla. Ikäjakauma ei tuottanut myöskään järjestyttäviä yllätyksiä, kun reilu puolet eli 59 prosenttia vastanneista sijoittui ikähaarukkaan 22-25.

Kuvio 2. Kyselyyn osallistuneiden opintojen alkamisvuosi.

Kysely suoritettiin syksyllä 2009, joten siihen osallistuneiden opiskelijoiden opintojen alkamisvuodet noudattelevat pitkälti arvioituja valmistumisaikoja. Restonomi AMK tutkinnon kesto on määritelty 3,5- vuoden mittaiseksi (HAAGA-HELIA internet 2011), vuosina 2003-2005 aloittaneiden opiskelut voidaan syystä tai toisesta katsoa venyneen.

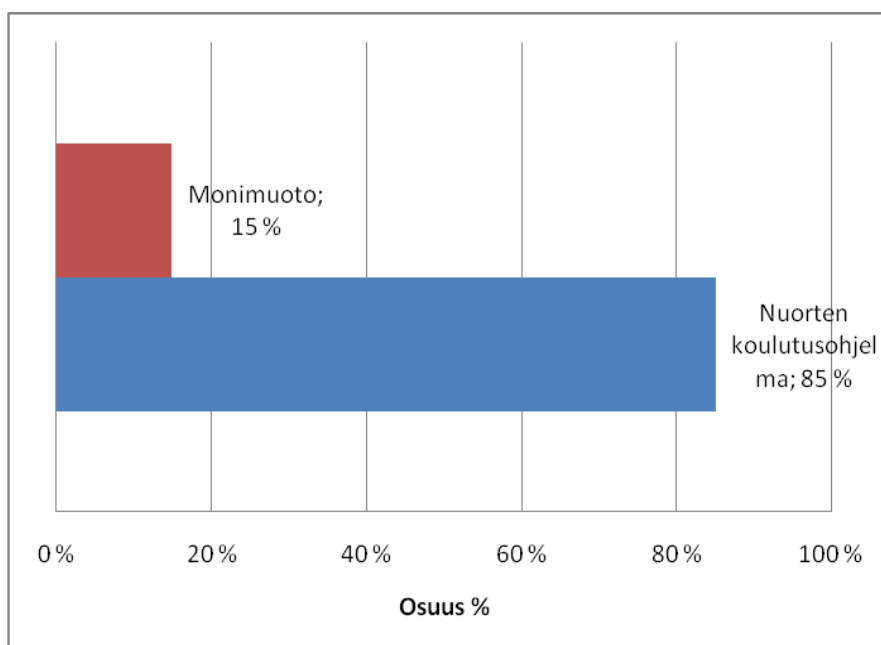
Ensimmäisen vuoden opiskelijat olivat hyvin varovaisia kyselyyn vastatessaan. Juuri heiltä tuli paljon palautetta siitä, ettei kyselyssä ollut kohtaa en osaa sanoa. Muutenkin he katsoivat, etteivät olleet saaneet tarpeeksi kuvaa HAAGA-HELIAN yrittäjyyskoulutuksesta, jotta sitä oltaisiin voitu arvostella. Tämä viittaa todennäköisesti siihen, että ensimmäisenä vuonna ei yrittäjyyttä varsinaisesti opiskeluissa käsitellä tai edes sivuta.

Aloitin vasta opiskelut, joten en ole käynyt vielä tarpeeksi kursseja vastatakseni täydellisesti HaagaHelian yrittäjyys kurssi mahdollisuuksiin tai niiden sisältöön. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 43.)

69. en ole vielä tutustunut aiheeseen syvemmin olen juuri aloittanut opinnot. mielestäni perus yrittäjäkoulutus on tärkeä peruskoulutuksen osa (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 69.)

Itse olen ensimmäisen vuoden opiskelija, joten en ole vielä kerennyt kovin paljoa tutustua HaagaHelian tarjoamiin yritys-suuntaisiin opintoihin. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 86.)

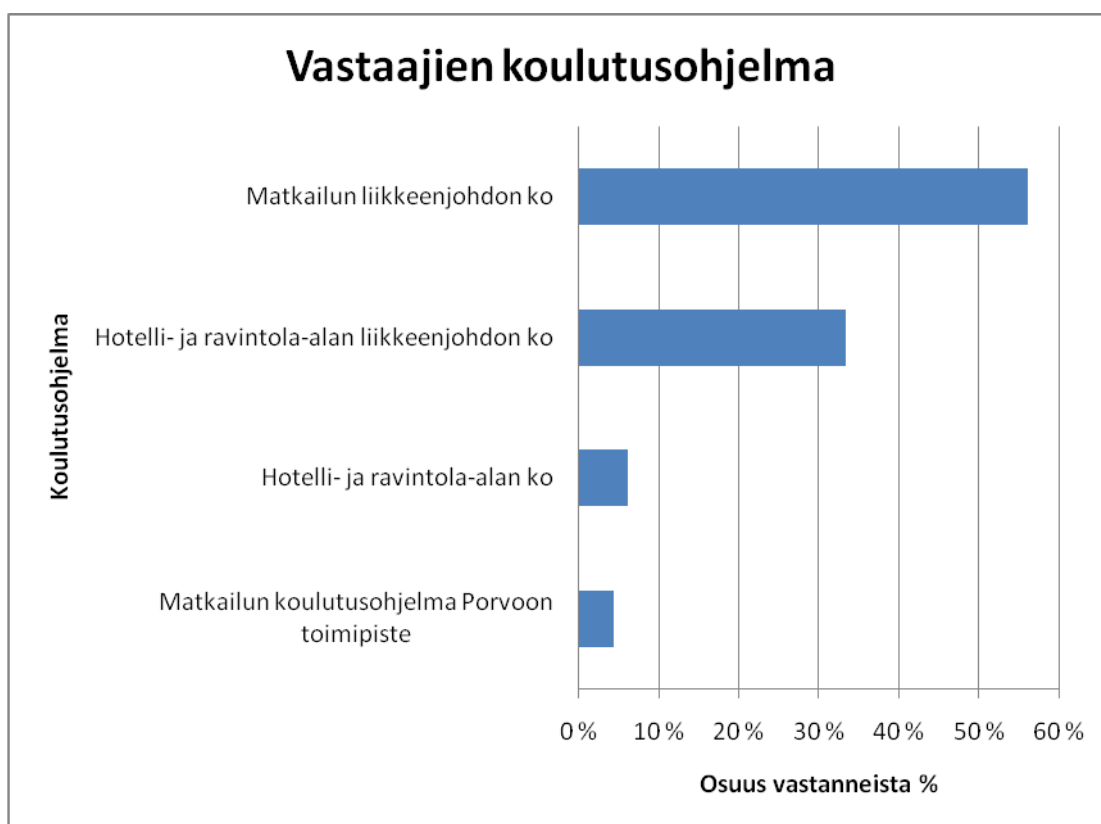
toisen vuoden opiskelijana minun on vaikea vastata useimpiin kysymyksistä..(Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 89.)

Kuvio 3. Nuorten- ja aikuisten opetus.

Vastanneista suurin osa, 85 prosenttia, kuului nuorten koulutusohjelmaan ja loput 15 prosenttia aikuisten koulutusohjelmaan. Selkeä enemmistö kuului matkailun liikkeenjohdon

koulutusohjelmaan 56 prosentin osuudellaan. Vastanneista 33 prosenttia kuului hotelli- ja ravintola-alan liikkeenjohdon koulutusohjelmaan ja 6 prosenttia oli hotelli- ja ravintola-alan koulutusohjelmasta.

Kuvio 4. Vastaajien koulutusohjelma.

Tässä kohdassa tuodaan esille kyselyyn kohdistunut virhe, joka periaatteessa sulki kyselystä pois Porvoon toimipisteen matkailun koulutusohjelman opiskelijat. Opiskelijat olivat kuitenkin aktiivisesti jaksaneet vastata kyselyyn, ja heidät voidaan avointen vastausten ansiosta ottaa tuloksiin mukaan omana ryhmänään. Yhteensä heitä oli viisi kappaletta, mikä on noin kuusi prosenttia kaikista vastanneista.

ne kurssit mitä on aiheesta ollut ovat olleet ok pakko kommentoida tähän, että tossa valikossa mikä tulee parin sivun päästä, ei ole ollenkaan pelkkää matkailun ko:ta, jota Porvoossa opiskellaan, Porvoo syrjintää ;) (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 63.)

7.2 Yrittäjyys ja HAAGA-HELIAN yrittäjyysopinnot ennen opiskelujen alkua

Vastanneista 46 prosenttia ilmoitti harkinneensa yrittäjyyttä ennen opintojensa alkua. Yrittäjinä ennen opintoja oli toiminut yhteensä viisi opiskelijaa, joista kyselyn hetkellä yrittäjätoiminnassa mukana oli vielä neljä.

Kuvio 5. Yrittäjyyden harkitseminen opiskelijoilla ennen opintoja.

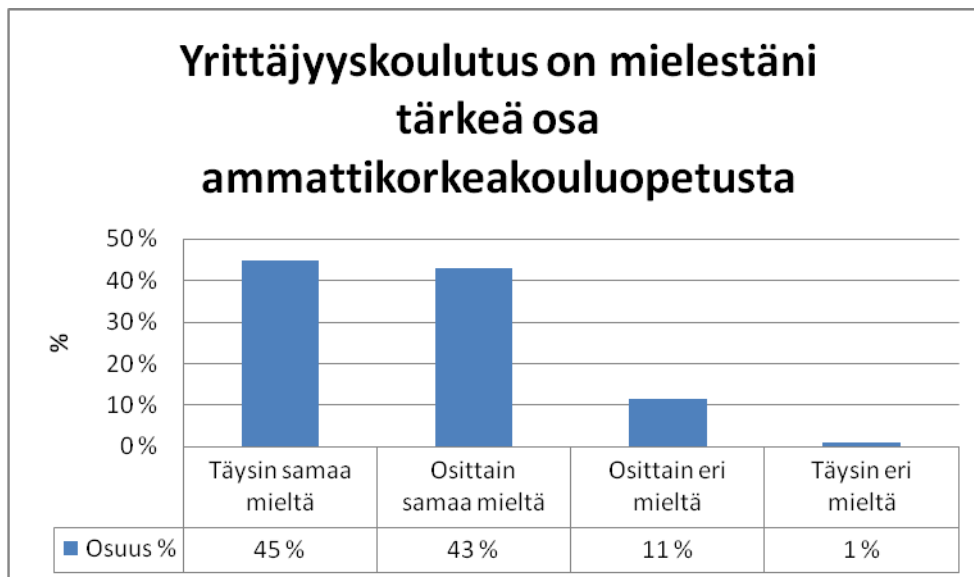
Kun tiedusteltiin, kuinka moni oli tutustunut HAAGA-HELIA:n tarjoamaan yrittäjyyskoulutukseen ennen opintojensa alkua, ainoastaan kuusi prosenttia vastasi näin tehneensä. HAAGA-HELIA:n yrittäjyyslähttöisyys ei tulosten perusteella ollut vaikuttanut oppilaitoksen valintaan. Kyselyyn vastanneista yhteensä ainoastaan 25 prosenttia oli täysin samaa tai osittain samaa mieltä siitä, että näin oli.

HAAGAHELIA:n yrittäjyyspainotteisuus ilmeni minulle vasta opinnot aloitettuani. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 64.)

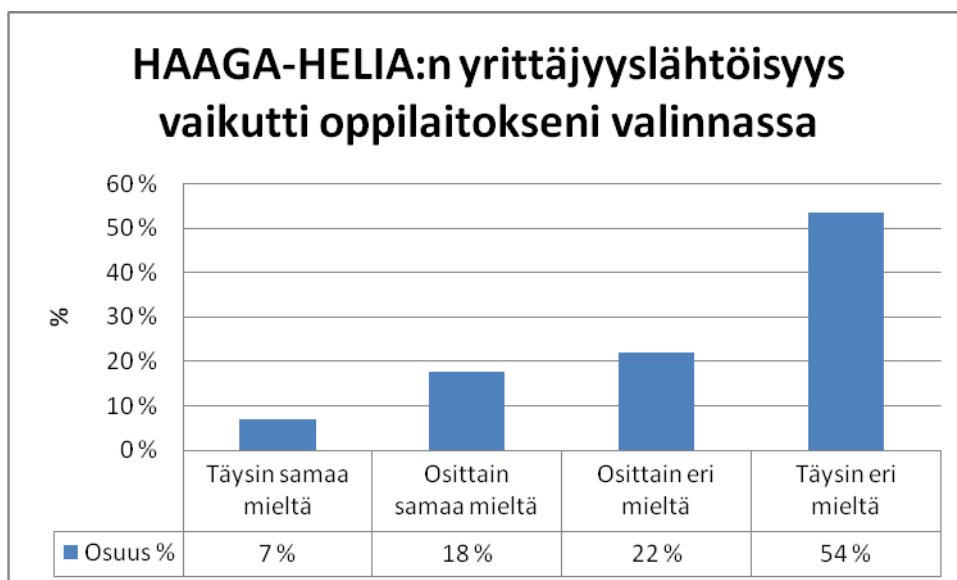

Kuvio 6. Tutustuminen HAAGA-HELIA:n yrittäjyyskoulutukseen ennen opintoja.

Lähes kaikki vastanneista kuitenkin olivat täysin tai osittain sitä mieltä, että yrittäjyyskoulutus on tärkeä osa ammattikorkeakouluopetusta. Tämä viittaisi siihen, että koko ammattikorkeakoulujärjestelmä itsessään on profiloitunut yrittäjälähtöisenä. HAAGA-HELIA ei siis ole erottautunut yrittäjyyskoulutuksellaan muiden ammattikorkeakoulujen joukosta.

Kuvio 7. Yrittäjyyskoulutus ammattikorkeakoulussa.

Kuvio 8. HAAGA-HELIA:n yrittäjyyslähtöisyys ja sen vaikutus oppilaitoksen valintaan.

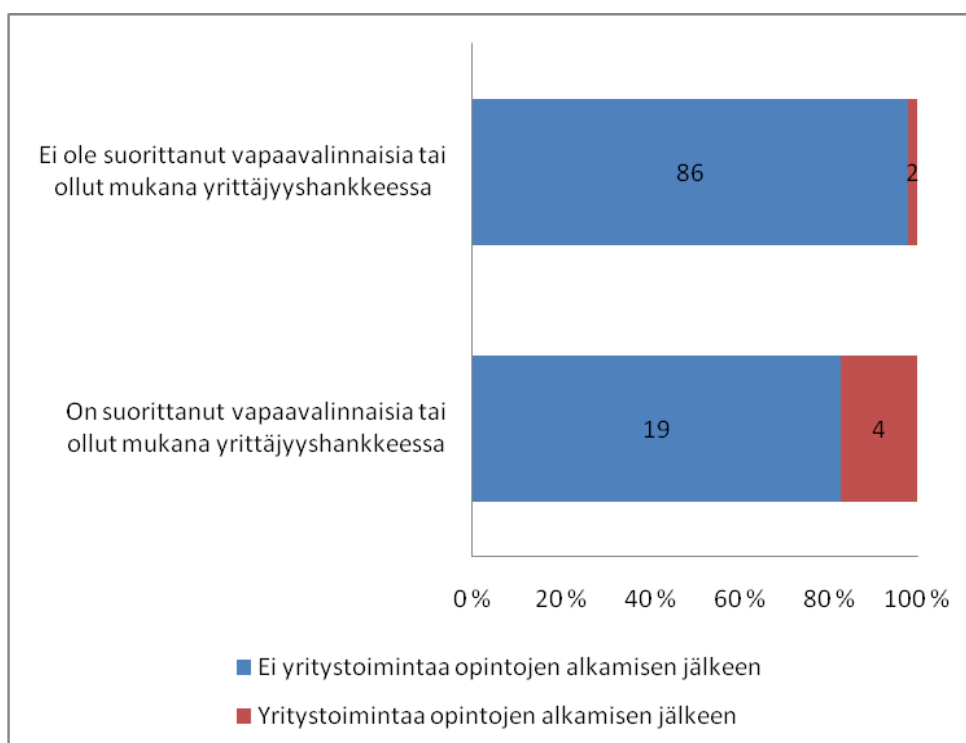
7.3 Aktiivisuus yrittäjyysopinnoissa ja yrittäjyys opintojen alkamisen jälkeen

Noin 21 prosenttia vastanneista ilmoitti suorittaneensa vapaavalinnaisia yrittäjyysopintoja tai olleensa mukana jossain yrittäjyysprojektissa tai hankkeessa. Kysymys oli hieman huonosti muotoiltu, koska siinä ei käynyt ilmi missä näitä kyseisiä asioita olisi suoritettu. Näin ollen tä-

män kohdan tuloksia ei voida täysin kohdistaa HAAGA-HELIAn yrittäjyyskursseihin ja yrittäjyys Hankkeisiin, mutta niiden vaikutuksia yrittäjätoimintaan voidaan mitata. Niillä vastaajista, jotka olivat valinneet vapaaehtoisia yrittäjyysopintoja tai olleet mukana yrittäjyyden projekteissa ja hankkeissa, näyttäisi olevan yli kolminkertainen todennäköisyys yritystoiminnassa mukana olemiseen kuin niillä, jotka eivät vapaaehtoisia yrittäjyysopintoja olleet lainkaan suorittaneet.

Kun edellisen tarkastelua jatketaan hieman syvemmin ja lasketaan pois ne opiskelijat, joilla oli yrittäjätoimintaa ennen opiskelua, kyselyn tuloksista aikaan vielä herkempää tosiasiaa. Kun tuloksista lasketaan pois ne, joilla oli yrittäjätoimintaa ennen opintoja, vapaaehtoisia opintoja tai hankkeita, voidaan todeta, että joukosta joka 5,75:s opiskelija ryhtyy yrittäjäksi. Vastaavasti niillä, jotka eivät yrittäjyyden pakollisten kurssien lisäksi suorittaneet mitään, vastaava luku oli joka 43:s opiskelija.

Selvennyksen vuoksi mainittakoon, että niillä opiskelijoilla, jotka olivat kyselyssä ilmoittaneet valinneensa vapaaehtoisia yrittäjyysopintoja tai olleet mukana jossain yrittäjyys Hankkeessa, oli yli seitsemänkertainen todennäköisyys yrittäjätoimintaan kuin niillä opiskelijoilla, jotka eivät näin olleet tehneet.

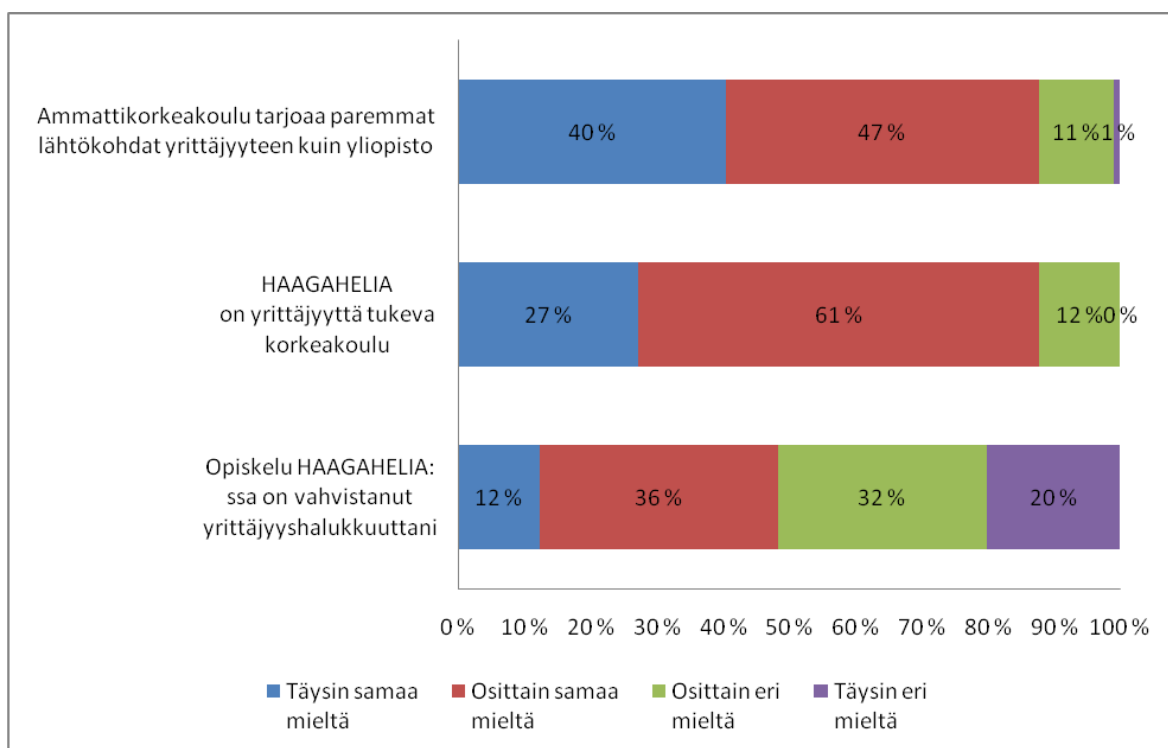

Kuvio 9. Yrittäjätoimintaan ryhtyneet opiskelijat. Vapaaehtoisesti suorittaneiden ja vain pakollisia opintoja suorittaneiden erot yrittäjäaktiivisuudessa.

Kyselyyn vastanneista melkein yhdeksän prosenttia ilmoitti aloittaneensa yritystoiminnan tai olleensa mukana toiminnassa opintojen alkamisen jälkeen. Kun tästä luvusta suljetaan pois ne, jotka ovat toimineet yrittäjinä ennen opintoja, voidaan päätellä, että yritystoiminnan on opintojen alkamisen jälkeen aloittanut kahdeksan kyselyyn vastannutta henkilöä. Tämä taas tarkoittaa noin seitsemän prosentin osuutta kaikista vastanneista. Kaiken kaikkiaan yhteensä kymmenen (noin kahdeksan prosenttia kaikista vastanneista) kyselyyn vastannutta ilmoitti kyselyn hetkellä olevansa mukana yrittäjätoiminnassa.

7.4 Opiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyysopinnoista HAAGA-HELIAssa

Kun opiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyysopinnoista lähdettiin selvittämään, haluttiin ensin tietää heidän mielipiteensä, miten ammattikorkeakoulujärjestelmän yrittäjyyskoulutus selviää vertailussa yliopistoihin. 40 prosenttia oli täysin samaa mieltä, että ammattikorkeakoulu tarjoaa paremmat lähtökohdat yrittäjyyteen kuin yliopisto ja 47 prosenttia osittain samaa mieltä. Tulokset siis puhuvat sen puolesta, että opiskelijoilla on vahva mielikuva ammattikorkeakoulujen yrittäjyyslähteisyydestä korkeakoulutasolla.

Kuvio 10. Ammattikorkeakoulu ja yrittäjyys. HAAGA-HELIAN yrittäjyyden tukeminen ja yrittäjyyshalukkuus.

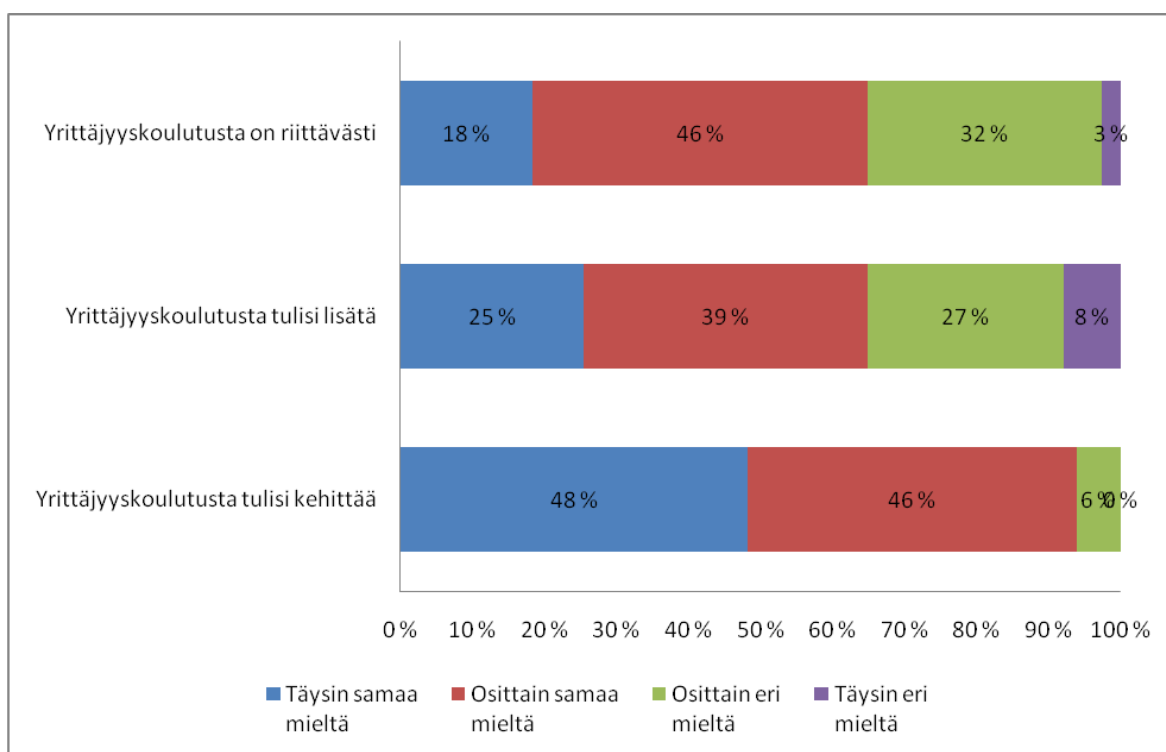
HAAGA-HELIA nähdään lähes yksimielisesti yrittäjyyttä tukevana korkeakouluna, 88 prosenttia vastanneista oli täysin tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Väittäjä oli siinä mie-

lessä tärkeä, että se pohjautuu suoraan erääseen kohtaan HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun yrittäjyysstrategiassa. Tässä kyselyssä saatuja tuloksia perusteella voidaan todeta, että HAAGA-HELIA on profiloitunut kohderyhmän osalta yrittäjyyttä tukevana ammattikorkeakouluna.

Tämä ei kuitenkaan suoraan korreloi oppilaiden yrittäjyyshalukkuuteen, kun vain 48 prosenttia oli täysin tai osittain sitä mieltä, että opiskelu HAAGA-HELIA:ssa oli vahvistanut heidän yrittäjyyshalukkuuttaan. Vastaajien mielipiteet olivat jokseenkin jakaantuneita tämän väittämän osalta, 20 prosenttia oli täysin eri mieltä siitä, että HAAGA-HELIA olisi vaikuttanut myönteisesti heidän yrittäjyyshalukkuuteensa.

7.5 Yrittäjyyskoulutuksen määrä ja kehittäminen

Yrittäjyyskoulutuksen määrän tiedustelu opiskelijoilta voidaan katsoa olevan sen verran konkreettinen asia, että kyselyyn sisällytettiin kaksi siihen liittyvää kysymystä. Ensin opiskelijoilta tiedusteltiin, onko yrittäjyyskoulutusta riittävästi. 64 prosenttia vastanneista oli täysin tai osittain samaa mieltä, että yrittäjyyskoulutusta on riittävästi. Seuraavassa sarjassa esitettiin väittämä, että yrittäjyyskoulutusta tulisi lisätä, johon 64 prosenttia vastasi, että oli täysin tai osittain samaa mieltä. Mielenkiintoista huomata, että kummassakin tapauksessa vastaajien mielipiteet jakaantuvat lähes samalla tavalla. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että yrittäjyyskoulutusta kaivataan jonkin verran lisää.

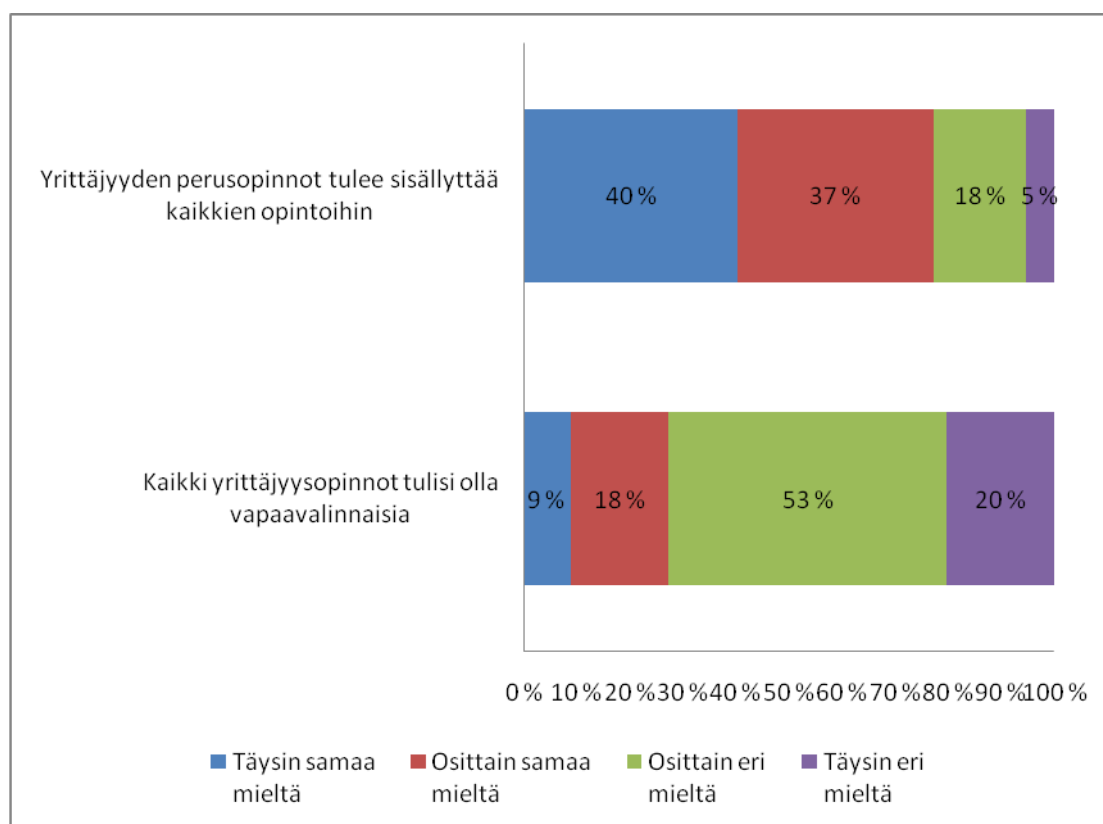
Kuvio 11. Yrittäjyyskoulutuksen määrä ja kehittäminen.

Vastanneista 48 prosenttia oli täysin samaa mieltä ja 46 osittain samaa mieltä siitä, että yrittäjyyskoulutusta tulisi kehittää, eli yhteensä 94 prosenttia kyselyyn vastanneista. Tämä on tutkimuksen selkeimpiä viestejä opiskelijoilta koskien yrittäjyyskoulutusta. Opiskelijat selkeästi odottavat, että sitä tulisi kehittää.

7.6 Yrittäjyysopintojen sisällyttäminen opintoihin

Kun opiskelijoilta kysyttiin yrittäjyysopintojen sisällyttämisestä restonomitutkinnon perusopintoihin, voidaan tulosten perusteella todeta, että näin vastaajien mielestä tulisi jatkossakin toimia. Vastanneista 40 prosenttia oli täysin ja 37 prosenttia osittain samaa mieltä, että yrittäjyysopinnot tulee sisällyttää kaikkien restonomiopiskelijoiden perusopintoihin.

Eräänlaisena tukikysymyksenä edelliseen kysyttiin yrittäjyysopintojen vapaavalinnaisuutta, jonka kyselyyn vastanneet tyrmäsivät. Vastaaajista 20 prosenttia oli täysin ja 53 prosenttia osittain eri mieltä, että kaikkien yrittäjyysopintojen tulisi olla vapaaehtoisia.

Kuvio 12. Yrittäjyysopintojen pakollisuus ja vapaaehtoisuus.

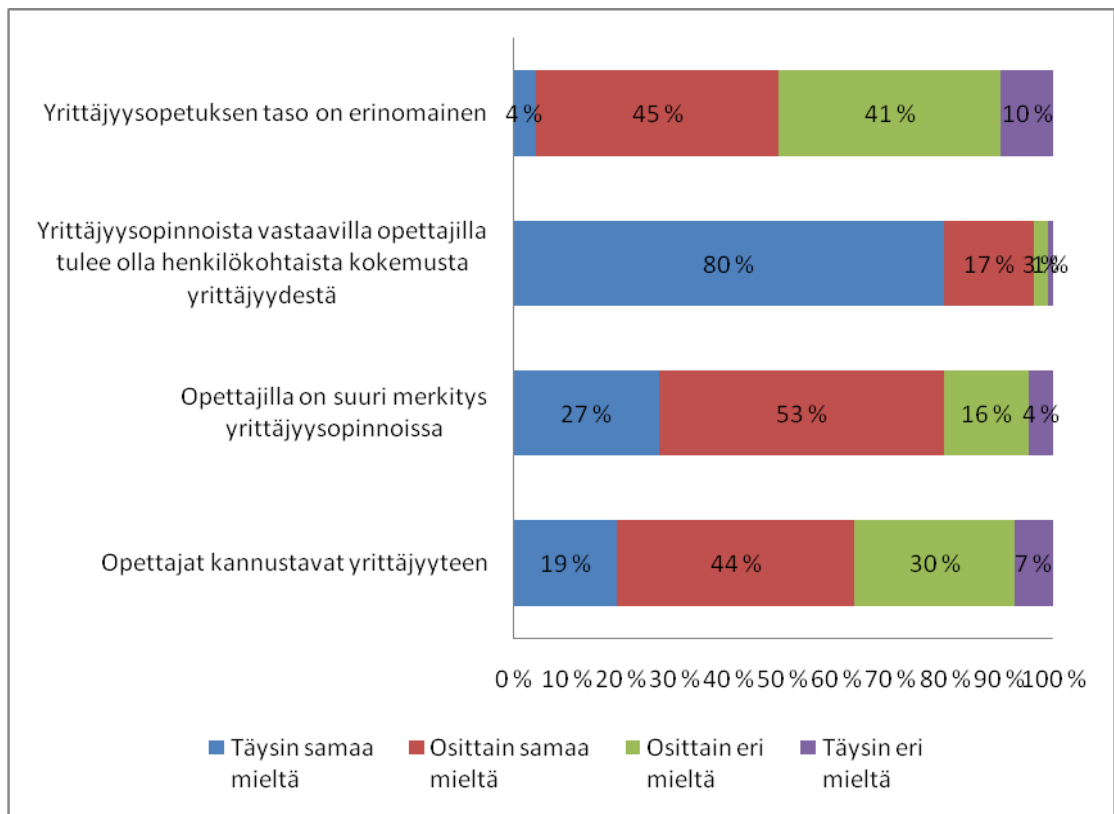
Kyselyn avoimessa kentässä kommentoitiin paljon yrittäjyyskoulutuksen pakollisuutta ja palautetta pakollisuudesta tuli luonnollisesti niiltä, jotka olivat sitä vastaan.

On typerää, että yrittäjyysopinnot ovat pakollisia. Koko viime kevät jankutettiin (matkailu)yrittäjyydestä. Usein opintojen aikana unohti sen, että mitä alaa onkaan tullu opiskelemaan. Yrittäjyysopintojen tulisi olla vapaaehtoisia. Kaikista ei tule yrittäjiä, eikä kaikista tarvikaan tulla. Oli erittäin vaikea motivoitua opintoihin, jotka olivat pakollisia, mutta eivät kiinnostaneet juuri ollenkaan. Ne joita asia kiinnostaa valitkoon yrittäjyysjakson sitten vapaaehtoisena. Koko kevätlukukauden kestänyt yrittäjyysosio oli liikaa ja opettajat täysin vääränlaisia kokonaisuutta ajatellen. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 77.)

7.7 HAAGA-HELIAN yrittäjyyskoulutuksen opetuksesta

Yrittäjyysopetuksen taso jakoi kyselyyn vastanneiden mielipiteitä. Väitteitä muodostaessa tehtiin tietoinen valinta sen provosoivassa sanavalinnassa, jotta välttyttäisiin liian ”tasapaksuilta” vastauksilta.

Erinomaisena yrittäjyysopetuksen tasoa piti joko täysin tai osittain yhteensä 49 prosenttia kyselyyn vastanneista restonomiopiskelijoista. Aikaisemmassa tutkimuksessa 67 prosenttia, piti saamaansa yrittäjyyskoulutusta vähintään 3:n arvoisena, kun käytettiin arvoasteikkoa 1-5:een. (Häyhtiö 2008, 82.) Kumpaankaan tulokseen ei voida olla täysin tyytyväisiä. Tämän kyselyn tulosten mukaan yhteensä 51 prosenttia ei pidä yrittäjyysopetuksen tasoa erinomaisena, joten parannettavaa selkeästi löytyy.

Kuvio 13. Yrittäjyyskoulutuksen opetus ja opettajat.

-Olen käynyt vain pakolliset yrittäjyyskurssit, joita oli muistaakseni kaksi. Toinen kurseista oli totaalisen epäonnistunut, koska opettaja ei ollut ollenkaan kiinnostunut opetuksesta ja kurseilla oppi lähinnä vierailevilta luennoitsijoilta ja itseoppimisen kautta. Ehkä opettajan strategiana oli näyttää oppilaille miten kovasti täytyy itse oppia ja osata, jos haluaa yrittäjäksi...?- (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 44.)

Kyselyyn vastanneista 80 prosenttia oli täysin samaa mieltä ja 17 prosenttia osittain samaa mieltä siitä, että yrittäjyysopinnoista vastaavilla opettajilla tulee olla henkilökohtaista kokemusta yrittäjyydestä. Opettajien merkitys yrittäjyysopintojen kannalta koettiin myös tärkeäksi, kun yhteensä 80 prosenttia vastanneista kertoi täysin tai osittain olevansa samaa mieltä asian kanssa.

Enemmän käytännön esimerkkejä, yritysvierailuja, luennoitsijoina yrittäjiä, heidän kokemuksiaan, tarinoitaan. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 92.)

Koulutus saisi ottaa enemmän mukaansa opiskelijoita. Tällä hetkellä yrittäjyysopinnot tuntuvat irralliselta osalta opintoja. Parempi tapa voisi olla yrittäjyydestä kiinnostuneiden yhteiset projektit ja tapaamiset, jossa pääsisi keskustelemaan yrittäjyydestä kanssa opiskelijoiden kanssa. Oman yrityksen omistavilta opettajilta olisi mielenkiintoista kuulla heidän omia kokemuksiaan, vinkkejä ja yleistä keskustelua aiheesta. Näitä palveluita tulisi paremmin tarjota opiskelijoiden käyttöön (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 101.)

Hyvä asia on se että jotkut opettajat ovat itse toimineet yrittäjinä, ja he ovat valmiita auttamaan, jos on kysyttävää. Kehitettävää olisi se että yrittäjyyskursseja tulisi lisätä. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 38.)

Vastaajien mielipiteet alkoivat jakaantua, kun tiedusteltiin, kuinka paljon opettajat kannustava yrittäjyyteen. Tämä todennäköisesti johtuu siitä, että kysymystä ei pelkästään kohdistettu yrittäjyyskoulutuksesta vastaaviin opettajiin vaan opettajiin yleensä. On hyvä muistaa, että yrittäjyyttä ei pelkästään käydä läpi niille suunnitelluilla kursseilla tai opintokokonaisuuksilla, vaan se tulee esille eri opettajien ja kurssien toimesta läpi koko tutkinnon, ja näin ollen se muodostaa jokaiselle yksilölle omanlaisensa mielikuvan yrittäjyyden mielekkyydestä. Väitettä ja sen tuloksia tulee siis tarkastella niin, että se koskee kaikkia restonomitutkinnossa mukana olevia opettajia.

Ainakin jossakin vaiheessa samoja yrittäjyysasioita jauhettiin monissa teemoissa tehtiin muun muassa LTS kahteen kertaan. Yrityspelit ovat hyviä. Yrittäjyyteen tulisi kaiken kaikkiaan kannustaa positiivisemmilla argumenteilla eikä aina korostaa yrittäjyyden kalleutta (eläke ja vakuutusmaksut), yksinäisyyttä ja kamalan kovaa puurtamista lomitta ja vapaitta, työvoimakustannusten suuruutta ym. Pitäisi enemmän korostaa positiivisia puolia kuten itsenäisyyttä, vapautta, hyviä tuloja jne (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 2.)

Jotkut opettajat ovat sanoneet meille suoraan että yrittäjyys on epävarmaa ja vaikeaa. Siihen ei siis kauheasti kannusteta. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 26.)

Olen valinnut suuntautumisvaihtoehdokseni yrittäjyyden. En ole vielä suorittanut kyseistä moduulia. Tässä jaksossa meillä on ensimmäinen kurssi yrityksen perustamisesta, joka on erittäin mielenkiintoinen. Mielestäni on hyvä, että kaikki käyvät kyseisen kurssin ensimmäinen kurssi yrityksen perustamisesta, joka on erittäin mielenkiintoinen. Mielestäni on hyvä, että kaikki käyvät kyseisen kurssin vaikka ei se kuitenkaan välttämätöntä olisi. Kovasti kuitenkin kannustetaan yrittäjyyteen ja kerrotaan koulun tukevan siinä. Nähtäväksi jää, miten on. Mielestäni koulun tulisi kannustaa esim. luokkia toimimaan enemmän yhdessä. Suunnittelimme ensimmäisen vuoden lopulla cateringtoimintaa, mutta muun koulun ohella tämäkin jäi suunnitteluasteelle. Tällä toiminnalla olisi voinut ainakin rahoittaa hauskoja ja tietenkin opettavaisia opintomatkoja. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 57.)

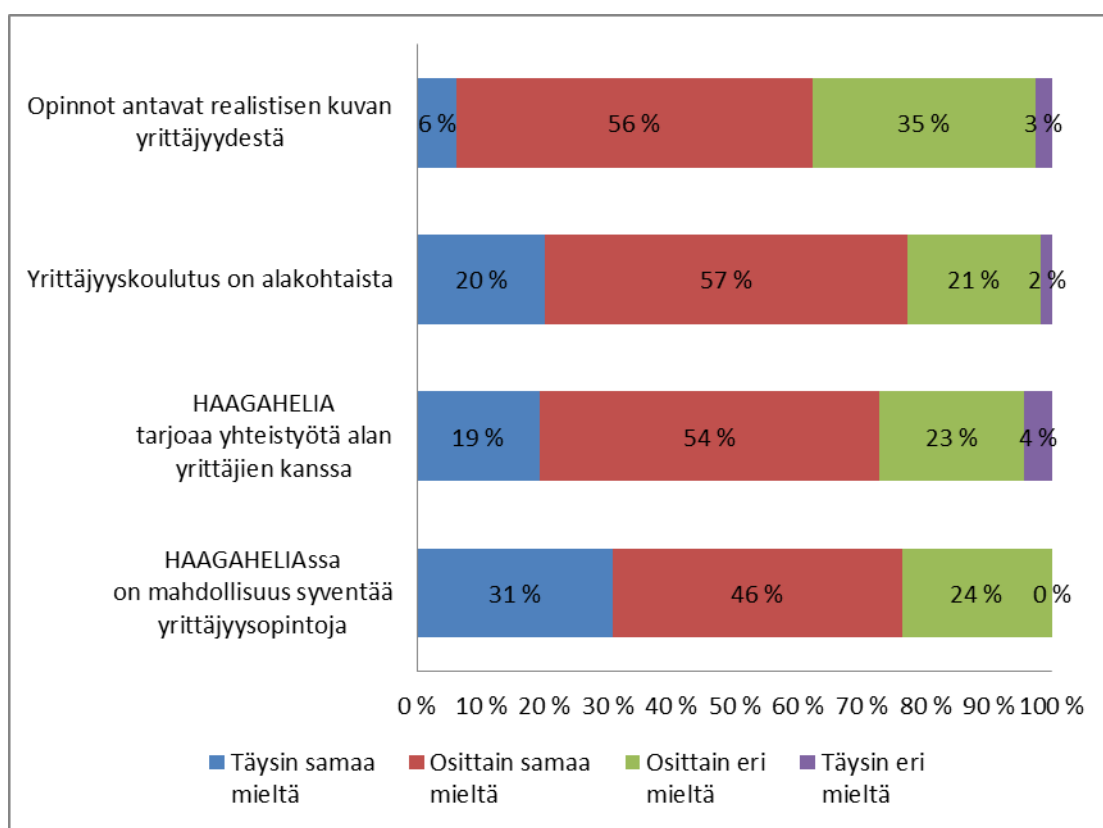
7.8 HAAGA-HELIAn yrittäjyyskoulutuksen alakohtaisuus ja yhteistyö alan yrittäjien kanssa

Yhteensä 62 prosenttia vastanneista oli täysin tai osittain sitä mieltä, että opinnot antavat realistisen kuvan yrittäjyydestä. Eli täysin tyytyväisiä ei näihinkään tuloksiin voida olla. Realisti-

suuden katsotaan olevan yhteydessä opettajien omaan yrittäjätaustaan, joten luultavasti sitä kautta asiaa voidaan lähteä parantamaan ja kehittämään.

Useimmin saisi olla idea pankki tyylisiä kursseja joissa voisi opettajan kanssa katsoa realistisesti yrittäjyys ideoita läpi ja mahdollisuuksia (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 40.)

Yrittäjän peruskurssi oli hyvä, koska opettajalla oli itsellään yritys ja näin ollen hän pystyi antamaan henkilökohtaisemman ja realistisemmän kuvan aiheesta. Ei annettu liikaa toivoa tai pelotelttu liikaa. Näinhän koulutuksen pitäisi olla (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 76.)

Kuvio 14. Yrittäjyyskoulutus.

HAAGA-HELIAN yrittäjyyskoulutuksen katsottiin hyvin vahvasti olevan alakohtaista, kun yhteensä 77 prosenttia vastanneista oli täysin- tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Myös yhteistyö alan yrittäjien kanssa katsottiin kanssa toteutuneen melko hyvin, sillä yhteensä 73 prosenttia vastaajista oli täysin- tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa.

Enemmän vapaavalintaisuutta sekä toteutukseen että alakohtaisuuteen. Esim. ravintolan perustaminen opinnoissa, vaikkei suuntaudu ravintolapuolelle. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 67.)

Restonomiopiskelijat katsoivat, että HAAGA-HELIAssa on mahdollisuus syventää yrittäjyysopintoja. Väitämän kanssa täysin- tai osittain samaa mieltä oli yhteensä 77 prosenttia vastanneista. Näyttääkin siltä, että yrittäjyys halutaan integroida kaikkien opintoihin samanlaisena kokonaisuutena ja jos halua on, niin yrittäjyyskoulutusta aletaan syventää.

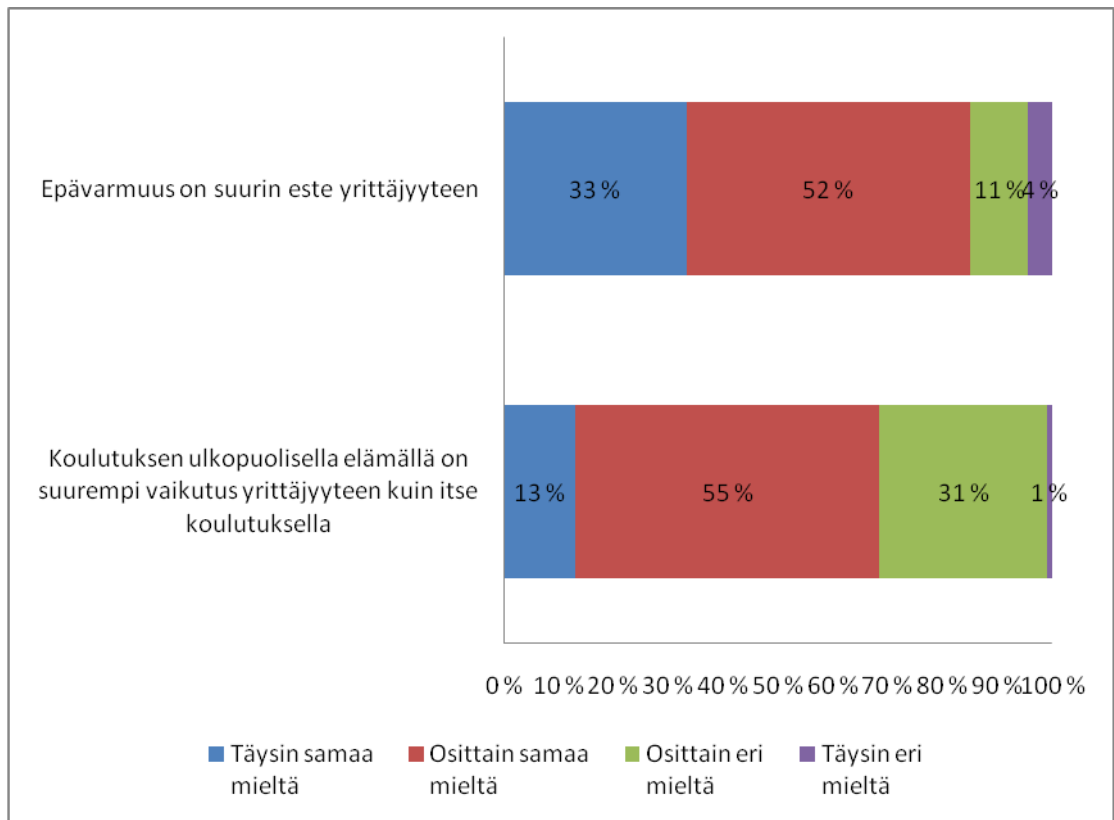
Positiivista on se, että yrittäjyys opinnot ovat kaikille pakollisia ja jos niitä haluaa syventää niin siihen on mahdollisuus. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 98.)

7.9 ”Jokerikysymykset”

Kyselyyn oli sijoitettu muutama niin sanottu jokerikysymys, jotka käsittelivät yrittäjyyden kirjallisuudessa paljon esillä tulleita olettamuksia. Ne koskevat läheisesti myös ammattikorkeakoulujen yrittäjyyskoulutuksessa kohtaamia haasteita.

Epävarmuus liitetään yleisesti tutkimuksissa suurimmaksi kynnykseksi yrittäjäksi ryhtymisessä. Tämän tutkimuksen osalta voidaan tulla myös samaan tulokseen sillä 33 prosenttia vastanneista oli täysin samaa mieltä ja 52 prosenttia osittain samaa mieltä siitä, että epävarmuus on suurin este yrittäjyyteen. Todennäköisesti yrittäjyydessä ei ole sen enempää epävarmuutta kuin palkkatyössäkään nykypäivänä, ja juuri siksi tämän myytin rikkominen tulisikin olla yksi yrittäjyyskoulutuksen tärkeimpiä tavoitteita.

Pelkään yrittäjyyteen liittyviä riskejä, mm. taloudellista epävakautta ja sen myötä vaadittavaa epäinhimillisen suurta stressinsietokykyä, joten minulla ei ainakaan lähitulevaisuudessa ole aikomusta ryhtyä yrittäjäksi. Yrityksen perustamiseen tarvitaan mielestäni koulutuksen lisäksi myös paljon työkokemusta ja tarpeeksi kypsyyttä, jotta yrityksen menestyminen olisi taattu.- (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 39.)

Kuvio 15. Yrittäjyyteen liitetty epävarmuus ja koulutuksen ulkopuolisen elämän vaikutus yrittäjyyteen.

Toinen niin kutsuttu ”jokerikysymys” pyrki selvittämään, kuinka suuri rooli koulutuksen ulkopuolisella elämällä on opiskelijoiden mielestä yrittäjyydelle. Ulkopuolisella elämällä viitataan perheeseen, lähipiiriin, peruskoulutukseen ja ylipäänsä kaikkeen korkeakoulun ulkopuolella olevaan, mikä on muodostanut näkemyksiä yrittäjyydestä ja sen mielekkyydestä opiskelijalle itselleen. Vastaajista 13 prosenttia oli täysin samaa mieltä ja 55 prosenttia osittain samaa mieltä siitä, että koulutuksen ulkopuolisella elämällä on suurempi vaikutus yrittäjyyteen kuin itse koulutuksella, eli yhteensä 68 prosenttia vastanneista.

7.10 Opiskelijoiden tietoisuus yrittäjyysopintoja täydentävistä hankkeista

Haaga instituutin ja Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu Helia yhdistyivät HAAGA-HELIA-ammattikorkeakouluksi 1.1.2007. (Suomen virtuaaliammattikorkeakoulu 2011.) Yhdistymisen seurauksena opintosuunnitelmat muuttivat osittain muotoaan. Yrittäjyyskoulutuksen osalta tämä tarkoitti sitä, että joitain projekteja lopetettiin ja joitain tuli lisää.

Kyselyyn tehtiin kohta, jossa osallistuneilta tiedusteltiin, kuinka moni koulun yrittäjyyshankkeesta oli heille tuttu. Mukaan vastausmahdollisuuksiin otettiin myös projekteja, jotka olivat

kyselyn hetkellä lopetettu, koska oli todennäköistä, että kyselyssä oli mukana ennen vuotta 2007 aloittaneita. Tällä hetkellä toiminnassa näistä ovat kaikki paitsi Innoplaza ammattikorkeakoulujen yhteishanke, joka on lopetettu. Haaga-StartUp koulu on muuttanut nimekseen HAAGA-HELIA start-up school:ksi.

Kuvio 16. Opiskelijoiden tietoisuus yrittäjyysopintoja täydentävistä hankkeista.

Restonomiopiskelijoiden tietoisuus kyseisistä hankkeista näyttäisi olevan hyvin heikko. Vastanneista 33 prosenttia ilmoitti tietävänsä yrityshautomotoiminnan, Innoplazan 32 prosenttia ja yrittäjyys HRM-alalla modulin 32 prosenttia vastanneista, muiden vaihtoehtojen jäädessä 7-16 prosenttiin. Noin 40 prosenttia ilmoitti, ettei ollut tietoinen mistään kyselyssä esitetyistä hankkeista.

7.11 Kommentteja kyselystä

Kyselyssä mukana ollut avoin kenttä mahdollisti vastaajia kommentoimaan HAAGA-HELIAN yrittäjyyskoulutusta sekä myös itse kyselyä. Moni vastaaja kommentoikin. Vaikka opinäytetyön lopullinen arviointi tapahtuu opettajien toimesta, on mahtavaa saada palautetta myös suoraan siihen osallistuneilta restonomiopiskelijoilta. Suurin osa palautteesta oli positiivista, mutta myös kritiikkiä esiintyi.

Suurin osa kyselyyn osallistuneiden opiskelijoiden palautteesta koski Likert-asteikosta poistettua en osaa sanoa -kohtaa. Voi ollakin, että osa on jättänyt vastaamatta kyselyyn tämän takia, mutta kuten aikaisemmin todettiin, tutkimukseen haluttiin nimenomaan opiskelijoita, jotka pystyvät muodostamaan mielipiteen HAAGA-HELIAn restonomitutkinnon yrittäjyyskoulutuksesta.

Kyselystä puuttuu kohta "en osaa sanoa"!! (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 73.)

En osaa sanoa, en ole käynyt varsinaisia yrittäjyys kursseja. Mielestäni oli vain muutama yrittäjyyttä sivuava opintojakso oman opiskeluni aikana. Väittämistä puuttui kokonaan "ei osaa sanoa" vaihtoehto. Kaikki kysymykset eivät koskeneet minua/en tiennyt vastauksia, joten jotui vastamaan Täysin eri mieltä, Osittain eri mieltä, kun eos vaihtoehto puuttui. Tähänkään kysymykseen en voi kommentoida, en ole valinnut yrittäjyyskoulutus moduulia (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 91.)

Eipä ole kommentoitavaa. Kyselyyn liittyen: En ollut koko kyselyssä oikein selvillä mistä yrittäjyyskoulutuksesta oli puhe.. yrittäjyyttä koskevista kursseista vai mistä? Olisin kaivannut vastausvaihtoehdon "en osaa sanoa", koska nyt jouduin vastaamaan jotakin, vaikka en ole asiasta mitään mieltä/tiedä mistä on kysymys. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 106.)

Avoimeen kenttään vastaaminen oli myös niin ikään pakollista, mikä herätti paljon vastustusta osallistuneiden keskuudessa. Selvennyksen vuoksi mainittakoon, että ajatuksena ei ollut ketään pakottaa vastaamaan. Kyselyssä tämän kohdan ohjeistaminen olisi pitänyt olla selkeämpi, sillä eteenpäin olisi päässyt yhdellä merkillä, kuten moni vastaajista oli huomannut.

Näiden avokysymysten ei tulisi olla pakollisia kysymyksiä, koska ihmiset helposti jättää vastaamatta koko kyselyyn jos on pakko kirjoittaa itse jotain. Yrittäjyyskoulutusta tulisi tuoda enemmän esille ja lisää vapaavalintaisia kursseja liittyen yrittäjyyteen. (Kyselyyn vastannut opiskelija numerolla 51.)

Kuten jo aikaisemmin on mainittu, palautetta tuli Porvoon toimipisteen opiskelijoilta, vaikka heidät käytännössä oli kyselystä suljettu pois unohtamalla Porvoon yksikön vaihtoehto kyselylomakkeen toimipaikka kohdasta. Ilman tätä palautetta olisi tutkimuksen reliabiliteetti kärsinyt melkoisesti, kiitos heille aktiivisuudestaan.

8 Pohdinta

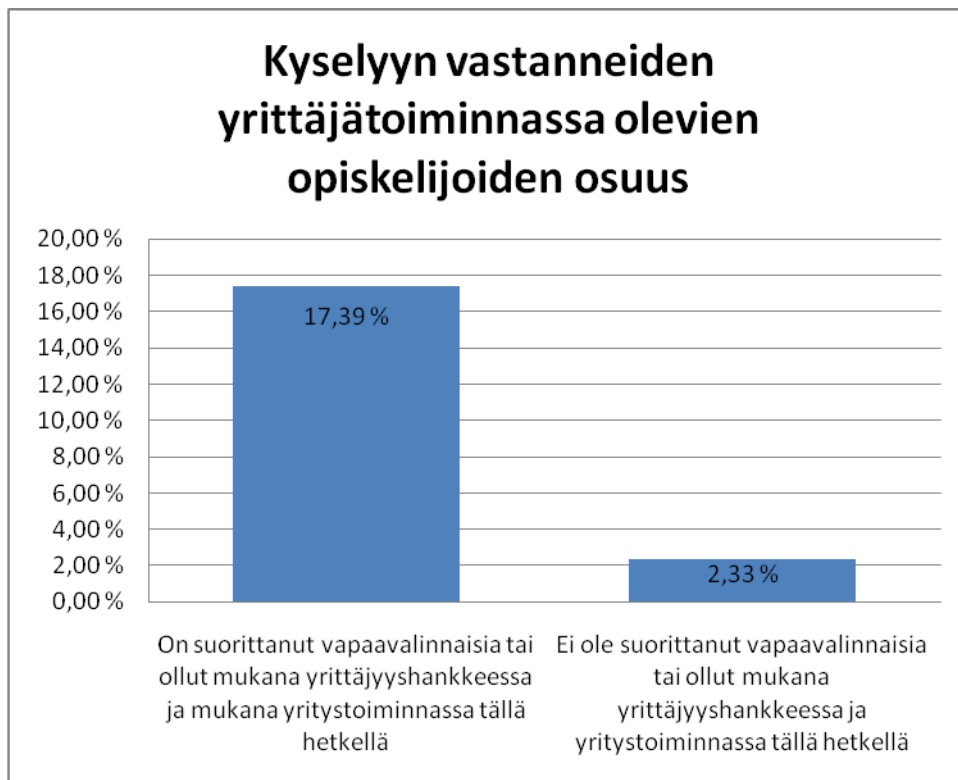
Tämä opinnäytetyö pyrki ensisijaisesti tuomaan esille HAAGA-HELIAN restonomiopiskelijoiden käsityksiä heille tarjotusta yrittäjyyskoulutuksesta. Kyselystä saatuja tuloksia on hyvä vertailla koulun asettamiin tavoitteisiin sekä tuoda esille niitä asioita, joissa opiskelijoiden ja koulun mielipiteet kohtaavat sekä eriytyvät.

Kun tuloksia lähdetään pohtimaan kronologisessa järjestyksessä, ensimmäisenä esille nousee kouluun valittujen opiskelijoiden yrittäjyysasenteet ja yrittäjyystoiminta ennen opintojen alkua. Ainoastaan puolet vastanneista ilmoitti pohtineensa jossain määrin yrittäjyyttä mahdollisena uravaihtoehtona. Varsinaisessa yrittäjätoiminnassa mukana ennen opintoja ilmoitti olleensa yhteensä viisi henkilöä. Tämä viittaisi siihen, että suurin osa kouluun hakeutuvista ja päässeistä opiskelijoista ei ole yrittäjyyteen suuntautuneita.

HAAGA-HELIAN yrittäjyyspainotteisuus ei myöskään näytellyt suurta roolia oppilaitosta valitessa. Koulun yrittäjyysopintoihin oli ennen opintojen alkua tutustunut ainoastaan kuusi prosenttia vastanneista. Tämä todennäköisesti tarkoittaa sitä, että yrittäjyyskoulutuksen merkitys oppilaitoksen valinnan kannalta ei ole kovinkaan suuri.

HAAGA-HELIAN yrittäjyyskoulutus ei siis muodostunut erityiseksi hakuvaltiksi vastanneiden opiskelijoiden keskuudessa, mutta tästä huolimatta yrittäjyyskoulutus koettiin tärkeänä osana ammattikorkeakouluopetusta. Tämä voi esimerkiksi tarkoittaa sitä, että sen oletetaan sisältyvän ammattikorkeakoulun tarjontaan, eikä siihen sen vuoksi paneuduta ennen opiskelujen alkamista. Tosin siitä tuskin olisi haittaa, jos HAAGA-HELIA pystyisi erottautumaan laadukkaalla yrittäjyyskoulutuksella muiden ammattikorkeakoulujen joukosta.

Kaiken kaikkiaan 21 prosenttia vastanneista ilmoitti suorittaneensa vapaavalinnaisia yrittäjyysopintoja tai olleensa mukana jossain yrittäjyys Hankkeessa. Kysymyksen ensisijaisena tarkoituksena oli selvittää vapaaehtoisesti yrittäjyysopintoja ja hankkeita suorittavien yrittäjyysaktiivisuus verrattuna opiskelijoihin, jotka niitä eivät olleet suorittaneet. Tuloksia läpikäydessä tehtiin päätös laskea tarkastelusta pois ne, joilla yrittäjätoimintaa oli ollut ennen opintojen alkua. Tämän ehdon täyttävillä opiskelijoilla, jotka olivat suorittaneet vapaavalinnaisia yrittäjyysopintoja tai olleet mukana jossain yrittäjyys Hankkeessa, oli huomattavasti korkeampi todennäköisyys (jopa seitsenkertainen) yritystoimintaan kuin muilla.

Kuvio 17. Vapaaehtoisten yrittäjyysopintojen ja -hankkeiden vaikutus yrittäjyysaktiivisuuteen.

Kyselyyn osallistuneet opiskelijat olivat lähes kaikki 88 prosentilla täysin samaa mieltä tai osittain samaa mieltä siitä, että ammattikorkeakoulu tarjoaa paremman lähtökohdan yrittäjyyteen kuin yliopisto. HAAGA-HELIA nähtiin selvästi yrittäjyyttä tukevana ammattikorkeakouluna, kun yhteensä 88 prosenttia oli täysin- tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Kuitenkin vain 12 prosenttia vastanneista oli täysin samaa mieltä ja 36 prosenttia osittain samaa mieltä siitä, että opiskelu olisi vahvistanut heidän yrittäjyshalukkuuttaan. Opiskelijat ilmeisesti kokevat ammattikorkeakoulun ja HAAGA-HELIAN yrittäjyydelle otollisena ympäristönä, mutta sillä ei ole suoraa vaikutusta heidän yrittäjyshalukkuuteensa.

Yrittäjyysopintojen määrää koski kyselyssä yhteensä kaksi väittämää. Niistä ensimmäisessä tiedusteltiin oliko yrittäjyyskoulutusta riittävästi, johon 18 prosenttia vastasi olevansa täysin samaa mieltä ja 46 prosenttia osittain samaa mieltä. Kysymystä muotoiltaessa odotettiin, että jos yrittäjyyskoulutusta haluttaisiin lisää, niin väittämän kanssa oltaisiin eri mieltä. Asia kuitenkin varmistettiin niin sanotulla tukikysymyksellä seuraavassa väittämäsarjassa, jossa tiedusteltiin, haluttiinko yrittäjyyskoulutusta lisää. Tulokset olivat siinä mielessä mielenkiintoisia, että yhteensä 64 prosenttia oli täysin tai osittain samaa mieltä, että yrittäjyyskoulutusta tulisi lisätä. Tämä on yhtä paljon kuin se määrä, joka sanoi olevansa täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että yrittäjyyskoulutusta on riittävästi. Eli sanavalintojen kanssa tulee olla tarkka, varsinkin näissä Likert-tyylisissä väittämässä. Selkeämmin esille nousi se, että kyselyyn vastanneista opis-

kelijoista lähes kaikki halusivat yrittäjyyskoulutusta kehitettävän. Yhteensä 48 prosenttia vastanneista oli täysin samaa mieltä ja 46 prosenttia osittain samaa mieltä. Tämä olikin yksi vahvimpia viestejä kyselyyn osallistuneilta opiskelijoilta HAAGA-HELIAlle.

Tämän kyselyn vastausten perusteella voidaan todeta, että opiskelijat haluavat yrittäjyyden perusopintojen sisältyvän kaikkien opiskelijoiden opintoihin. Yhteensä 77 prosenttia vastanneista oli täysin- tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Ainoastaan yhdeksän prosenttia vastanneista oli täysin samaa mieltä siitä, että kaikkien yrittäjyysopintojen tulee olla vapaavalinnaisia ja osittain samaa mieltä siitä oli 18 prosenttia vastaajista. Yrittäjyysopintojen haluttiin siis sisältyvän yhteneväisinä kaikkien restonomitutkintoa suorittavien opiskelijoiden perusopintoihin.

Ehkä opiskelijoita lähimmin koskettava asia yrittäjyyskoulutuksessa on sen opetus. Avoimessa kentässä oli runsaasti kommentteja koskien nimenomaan yrittäjyysopetusta, jotkin erittäin positiivisia ja toisista taas paistoi läpi turhautuneisuus. Kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden mielipiteet ovat yrittäjyysopetuksen osalta jakaantuneet kahteen eri leiriin. Yhteensä 49 prosenttia vastaajista oli täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että yrittäjyyskoulutuksen taso on erinomainen, loput 51 prosenttia taas täysin tai osittain eri mieltä. Näiden tulosten osalta tulee muistaa väittämän sanavalinta, jolla haluttiinkin estää liian ”tasapaksujen” vastausten määrää. Tämä ei tarkoita, että 51 prosenttia vastanneista pitää yrittäjyysopetusta surkeana, vaan näkee asiassa kehittämistä.

Minään yllättävänä seikkana ei voida pitää, että vastanneista 80 prosenttia oli täysin samaa mieltä siitä, että yrittäjyyskoulutuksesta vastaavilla opettajilla tulee olla omaa kokemusta yrittäjyydestä. Opettajien merkitystä yrittäjyysopintojen kannalta pidettiin myös erittäin tärkeänä, joka myös noudattelee empiirisessä osiossa käytettyjen tutkimusten tuloksia.

Opettajien kannustuksesta yrittäjyysopintoihin jakoi myös vastaajien mielipiteitä. 19 prosenttia vastaajista oli täysin ja 44 prosenttia osittain samaa mieltä siitä, että opettajat kannustavat yrittäjyyteen. Vastaajista 30 prosenttia taas ilmoitti olevansa osittain- ja seitsemän prosenttia täysin eri mieltä väittämän kanssa. Mielenkiintoiseksi tämän kohdan tekee se, että väittäjä koskee kaikkia kyselyn hetkellä restonomikoulutuksessa mukana olevia opettajia. Pitää muistaa, etteivät pelkästään yrittäjyyskoulutuksessa mukana olevat opettajat tuo yrittäjyyttä esille opintojen ohella, vaan kaikilla opettajilla on mahdollisuus tuoda asia opetuksessaan esille. Todennäköistä on, että he tuovat esille myös omat mielipiteensä yrittäjyydestä ja sen mielekkyydestä itselleen, joko suorasti tai epäsuorasti restonomiopiskelijoille.

Varsinaisten tutkimusongelmien ulkopuolelta, opinnäytetyöhön otettiin mukaan muutama paljon empirisessä aineistossa esille tullut ”jokerikysymys”.

Suomessa ensimmäistä kertaa toteutetussa yrittäjyysbarometrissa epävarmuus koettiin yhdeksi selkeimmäksi esteeksi yrittäjyydelle. Se on noussut esille myös muissa yrittäjyysaktiivisuutta koskevissa tutkimuksissa (Kolvereid 1996). Kyselyyn vastanneista restonomiopiskelijoista 33 prosenttia oli täysin ja 52 prosenttia osittain samaa mieltä siitä, että epävarmuus on suurin este yrittäjyyteen, joten heidän osaltaan tämä hypoteesi näyttäisi suurimmalta osin toteutuvan. Tämän yrittäjyyteen liitetyn epävarmuuden kitkeminen on kaikkien yrittäjyyttä edistävien laitosten tehtävä, mukaan lukien ammattikorkeakoulujen.

Kuten teoriaosuudessa selvisi, ympäristön vaikutus yksilön yrittäjyysaktiivisuuteen on ratkaisevassa asemassa. (Kyrö 1998; Shane 2003; Bridge & O’Neill & Cromie 1998). Tämän innoittamana opiskelijoilta tiedusteltiin, kuinka tärkeänä he näkivät opiskelujen ulkopuolisen elämän yrittäjyyden kannalta. Yhteensä 68 prosenttia vastanneista oli täysin tai osittain sitä mieltä, että ympäristön vaikutus yrittäjyyteen on suurempi kuin itse koulutuksen. Enemmistö koki siis, että varsinainen kipinä yrittäjyyteen tulee koulun ulkopuolelta.

8.1 Kehitysehdotukset

Restonomitutkinnon varsinainen opetus aika ei ole kovinkaan pitkä. Varsinkaan, kun lasketaan pois harjoittelut ja opinnäytetyö. Kyselyyn osallistuneilla ensimmäisen vuoden opiskelijoilla oli selkeästi vaikeuksia muodostaa kuvaa tarjotusta yrittäjyyskoulutuksesta, mikä herättääkin kysymyksen, miten pitkä on yrittäjyyskoulutuksen varsinainen vaikutusaika? Selkeästi yrittäjyydestä kiinnostuneet opiskelijat tulisi ohjata yrittäjyysopinnojen pariin, tai ainakin heille tulisi tiedottaa näistä mahdollisuuksista heti opinnoiden alussa. Tutkinnon 3,5- vuotta on lopulta varsin lyhyt aika, joten opiskelijoille tulisi viestiä huomattavasti tehokkaammin koulun tarjoamista syventävistä opinnoista kuten esimerkiksi yrittäjyyskoulutuksesta.

Selkeästi yrittäjyysopinnoihin kiinnostuksensa ilmaisevat opiskelijat tulisi ohjata mahdollisimman pikaisesti yrittäjyysopinnoja syventäviin hankkeisiin mukaanlukien ne, joilla yritystoimintaa on jo. On paljon todennäköisempää, että yrittäjyydestä kiinnostuneet opiskelijat ryhtyvät lopulta yrittäjiksi kuin ne, jotka eivät asiasta juuri perusta. Lisäksi tulisi ottaa huomioon opiskelijoilla jo olemassa olevien yritysten laadullinen parantaminen, mihin todennäköisesti löytyisi mahdollisuuksia ja tarvetta.

Koulutuksella ei tämän tutkimuksen perusteella ollut yksiselitteistä vaikutusta opiskelijoiden yrittäjyyshalukkuuteen. On muutenkin arveluttavaa asettaa numeromääräisiä tavoitteita, koska ilman pitkittäistutkimusta ei todennäköisesti voida kertoa, kuinka moni koulusta valmistunut restonomi lopulta ryhtyy yrittäjäksi.

Konkreettista korjaamista kaipaa koulun tiedotus yrittäjyysopinnoista. Kyselyyn vastanneista 40 prosenttia ilmoitti, ettei tuntenyt ainuttakaan monivalinnassa esitettyä yrittäjyys Hanketta. HAAGA-HELIA:n verkkosivuilta ja sisäisestä Extranetistä löytyy jonkin verran tietoa yrittäjyydestä, mutta esimerkiksi restonomeja näissä ei juuri oteta huomioon. On hankala odottaa, että opiskelijat etsivät tietoa yrittäjyydestä, jos sitä ei löydy tai se ei puhuttele heitä.

Yrittäjyyskoulutuksen opetuksen laatu jakoi restonomiopiskelijoiden mielipiteitä. Opiskelijoiden yrittäjyyteen ei vaikuta pelkästään yrittäjyysopinnoista vastaavat opettajat, vaan asiaa käydään läpi enemmän tai vähemmän koko koulutuksen ajan. On todennäköistä, että opettajien mielipiteet yrittäjyydestä vaihtelevat, eikä siinä ei varmasti ole mitään vikaa, jos ne tuodaan opetuksessa esille. Tärkeämpää on kuitenkin, että nämä mielipiteet olisivat perusteltuja ja realistisia. Opettajilla, joilla on yrittäjyyskokemusta, katsottiin kyselyyn vastanneiden restonomiopiskelijoiden kannalta merkittävimmäksi tiedonlähteiksi yrittäjyydestä.

Mitä tulee yrittäjyyskoulutuksen sisällyttämisestä opintoihin, viesti kyselyyn vastanneilta opiskelijoilta oli selvä. Yrittäjyyden perusopinnojen halutaan sisältyvän kaikkien opintoihin ja niitä halutaan enemmistön mielestä jopa hieman lisää. Selkein viesti HAAGA-HELIALle oli kuitenkin, että yrittäjyyskoulutusta tulisi aktiivisesti kehittää.

Yrittäjyyskoulutus ei saisi pelkästään olla kursseja yrittäjyyden perustamisesta. Ilmapiirin parantaminen tulisi olla HAAGA-HELIA:n ensisijainen tehtävä. Tämä tarkoittaa käytännössä yrittäjyyteen liitettyjen myyttien purkamista eli juuri näiden epävarmuustekijöiden tuhoamista. Otolinen ilmapiiri saattaa ”kypsyttää” opiskelijat näkemään yrittäjyyden paljon houkuttelevampana vaihtoehtona.

Lähteet

Ahokas, H. Savolainen, P. Suoranta, A. 2011. Itsensä työllistäjät ovat uutta köyhälistöä. Helsingin sanomat 12.2.2011. Mielipide C 14. Sanoma news Oy. Sanoma.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto. 2011. ARENE ry:n yrittäjyysstrategia. Luettavissa: http://www.arene.fi/data/liitteet/19369=arenen_yrittajyysstrategia_lopullinen.pdf. Luettu 3.2.2011.

Anttila, A. 2011. Yritteliäisyys opitaan jo ala-asteella. Kauppalehti, 29.3.2011, s. 12. Helsinki.

Birch, D. 1979. The Job Generation Process. Cambridge, MA: MIT Program on Neighborhood and Regional Change.

Bosma, N. Acs, Z. Autio, E. Coduras, A. Levie, J. 2009. Global entrepreneurship monitor 2008. Global Entrepreneurship Research Association.

Bridge, S. & O'Neill, K. & Cromie, S. 1998. Understanding enterprise, entrepreneurship & small business. London.

Bygrave, W. 1994. The Entrepreneurial Process. Teoksessa William D. Bygrave (toim.) The Portable MBA in Entrepreneurship, s. 1-25. New York – Chichester – Brisbane – Toronto – Singapore. John Wiley & Sons.

Caravan, T & O'Connell, B. 1994. Entrepreneurship education and training programmes: a review and evaluation – part 1. Journal of European industrial training, 18, 8, s. 3-12.

Commission of the European communities. 2005. Brussels, 10.11.2005 COM (2005) 548 final. 2005/0221(COD)

HAAGA-HELIA Extranet. 2011. Luettavissa: <https://extra.haaga-helia.fi/yrittajyys/Pages/default.aspx>. luettu 21.3.2011.

HAAGA-HELIA internet. 2011. Luettavissa: http://www.haaga-helia.fi/fi/koulutus-ja-hakeminen/tutkintokoulutus/hotelli-ja-ravintola-ala/hotelli-ja-ravintola-alan-liikkeenjohdon-koulutusohjelma-haaga-nuoret-ja-aikuiset/index_html. Luettu 27.2.2011.

Honkanen, V. 2008. Ammattikorkeakoulusta yrittäjäksi. Koulutussosiologian tutkimuskeskus. Turun yliopisto. Turku.

Häyhtiö, M. 2008. Yrittäjyys kiinnostaa AMK-opiskelijoita. *Vitriini*, 8, 2008, s.82-83.

Jones-Evans, D. Williams, W. Deacon, J. 2000. Developing entrepreneurial graduates: an action-learning approach. *Education + training*. Volume 42. 4/5. 2000.

Kananen, A. 2004. Synnynnäistä taitajaa ei tunneta – Yrittäjyyteen kasvetaan. *Tiedonjyvä*, 2004, 5.

Kangas, E. 2010. Omistajanvaihdospalvelujen valtakunnallinen evaluointi. Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Omistajanvaihdosten valtakunnallinen koordinointi. Koppio Niini Finland Oy.

Kelley, D. Bosma, N. Amorós, J. 2011. Global entrepreneurship monitor 2010. Global Entrepreneurship Research Association.

Klofsten, M. 2000. Training entrepreneurship at universities: a Swedish case. *Journal of European industrial training*, 24, 6, s. 337–344.

Koiranen, M. 1993. Ole yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjyys. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Kolvereid, L. 1996. Organizational employment versus self-employment: reasons for career choice intentions. *Entrepreneurship: theory and practice*, 20.

Kolvereid, L. & Moen, O. 1997. Entrepreneurship among business graduates: does a major in entrepreneurship make a difference? *Journal of European industrial training*, 21, 4, s. 154-160.

Korkeakoulupohjaisen yrittäjyyden edistäminen. Opetusministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön korkeakoulupohjaisen yrittäjyyden edistämisen yhteistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:10. Yliopistopaino.

- Krueger, N. Reilly, M. Carsrud, A. 2000. Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of business venturing*, 15, s. 411-432. New York.
- Kuvaja, S. Saurio, S. Kortelainen, S. 2005. Ammattikorkeakoulun rooli yrittäjäpolvenvaihdoksen edistämässä. Kauppa- ja teollisuusministeriö. Helsinki
- Kyrö, P. 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa. Jyväskylä university printing house. Jyväskylä.
- Kyrö, P. 1998. Yrittäjyyden tarinaa kertomassa. WSOY. Juva.
- Kyrö, P. (2005). Yrittäjyyskasvatusta käsitteellistämässä Julkaisussa Heikkinen, Anja (toim.) 2005: Aikuiskasvatuksen tutkimuspolut Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura:
- Kyrö, P. Ripatti, A. 2006. Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu: Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja, Tampereen yliopisto.
- Kyrö, P. Internetix 2011. Otavan opiston osuuskunta. Otava. Luettavissa: <http://internetix.fi/opinnot/opintojaksot/6tekniikkatalous/yrittajyys1/>. Luettu 10.2.2011.
- Leitao, J. Franco, M. 2008. Individual Entrepreneurship Capacity and Performance of SMEs. University of Beira Interior. Luettavissa: http://mpa.unimuenchen.de/8179/1/MPRA_paper_8179.pdf. Luettu 24.2.2011.
- Pihkala, J. 2008. Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset. Opetusministeriön julkaisuja. 2008,1. Yliopistopaino.
- Sætre, A. 2001. Intrapreneurship. An exploratory study of Norwegian industries. Department of industrial economics and technology management. Trondheim.
- Schumpeter, J. 1942. *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper & Row. New York.
- Shane, S. 2003. *A general theory of entrepreneurship: the individual-opportunity nexus*. Edward Elgar publishing limited. Cheltenham.

Souitaris, V. Zerbinati, S. Al-Laham, A. 2007. Journal of business venturing, 22, s.566-591.

Suomen uusyrityskeskukset 2010. Helsinki. Luettavissa:

http://uusyrityskeskukset.fi/suomi//index.php?option=com_content&task=view&id=98&Itemid=1). Luettu 22.2.2011.

Suomen virtuaaliammattikorkeakoulu 2011. Luettavissa:

http://www.amk.fi/uutiset/2006/P_13.html. Luettu 1.3.2011.

Suomen yrittäjät. 2002. Yrittäjien koulutustaso noussut selvästi. 15.7.2002. Luettavissa:

<http://www.yrittajat.fi/fi-FI/uutisarkisto/a/?groupId=fefe50b4-2878-4e00-a3c3-a040462d6561&announcementId=3ae3faa3-b139-4df3-9fab-4af330e7e83c>. Luettu 8.4.2011.

Tilastokeskus. 2010. Suomen virallinen tilasto (SVT). Yritysrekisterin vuositilasto 2009. Helsinki.

Työllisyys- ja yrittäjyysstrategia. Työ- ja elinkeinoministeriö Työllisyys- ja yrittäjyysosasto. 26.6.2009.

Tyynysniemi, M. 2011. Koulutuksen mielikuvamainonta voi johtaa harhaan. Yle Uutiset 6.4.2011. Luettavissa:

http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2011/04/koulutuksen_mielikuvamainonta_voi_johtaa_harhaan_2492393.html. Luettu 6.4.2011.

Vihreä kirja. Yrittäjyys Euroopassa. 2003. Bryssel. 21.1.2003. KOM(2002) 27.

Ylikerälä, J. 2005. Yrityshautomokokemuksen vaikutukset tradenomiopiskelijan yrittäjäuran syntyyn ja kehittymiseen. Yrityshautomotoiminta liiketalouden alan ammattikorkeakoulun yrittäjyyskoulutuksessa. Helsinki school of economics. HeSE print.

Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat. Opetusministeriön julkaisuja. 2009/7. Yliopistopaino.

Yrittäjyyskasvatuksen virtuaalinen oppimisympäristö, YVI. Turun yliopisto / YVI. Turku.

Luettavissa: http://www.yvi.fi/sanakirja/o/omaehtoisen_yritt%C3%A4jyys. Luettu 11.2.2011.

Yrittäjyyskatsaus 2009. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 54/2009. Edita.

Yrittäjyyskatsaus 2010. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 60/2010. Edita.

Liitteet

Liite 1. Kyselyn saatekirje

Opinnäytetyökysely restonomiopiskelijoiden käsityksistä HAAGA-HELIA:n tarjoamasta yrittäjyyskoulutuksesta

Hyvä restonomiopiskelija

Opiskelen HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulussa hotelli- ja ravintola-alan liikkeenjohdon koulutusohjelmassa. Teen opinnäytetyötä restonomiopiskelijoiden käsityksistä HAAGA-HELIA:n yrittäjyyskoulutuksesta.

Tutkimuksen kohderyhmänä on HAAGA-HELIA:n suomenkieliset restonomiopiskelijät. Kyselyssä kerätty tieto käytetään ainoastaan tähän tutkimukseen ja vastaukset käsitellään nimettömästi.

Yrittäjyys on tärkeä tutkimuksen aihe, ja toivonkin, että sinulla olisi aikaa vastata kyselyyn jonka täyttämiseen menee 10-15 minuuttia. Auttaisit minua lähestymään tutkimustani opiskelijoiden näkökulmasta.

Kyselyyn pääset tästä linkistä.

Ystävällisin terveisin

Teemu Tuomisalo

Restonomiopiskelija

Liite 2. Kysely

**Kysely: Restonomiopiskelijoiden Käsitäksiä HAAGA-HELIA
Ammattikorkeakoulun Tarjoamista Yrittäjyysopinnoista**

1) Harkitsitko yrittäjyyttä ennen opintojesi alkua?

- Kyllä
 En

2) Oletko toiminut yrittäjänä ennen opintojesi alkua?

- Kyllä
 En

3) Toimitko yrittäjänä/oletko mukana yrittäjätoiminnassa tällä hetkellä?

- Kyllä
 En

4) Tutustuitko HAAGA-HELIA:n yrittäjyyskoulutukseen ennen opiskelujesi alkua?

- Kyllä
 En

5) Vastaa seuraaviin väittämiin

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
Yrittäjyyskoulutus on mielestäni tärkeä osa ammattikorkeakouluopetusta	☐	☐	☐	☐
HAAGA-HELIA:n yrittäjyyslähttöisyys vaikutti oppilaitokseni valinnassa	☐	☐	☐	☐

6) Oletko suorittanut vapaavalinnaisia yrittäjyysopintoja tai ollut mukana jossain yrittäjyysprojektissa/hankkeessa?

- Kyllä
 En

7) Oletko aloittanut yrittäjyystoiminnan tai ollut mukana varsinaisessa yrittäjyystoiminnassa opiskelujen alkamisen jälkeen?

- Kyllä
 En

8) Vastaa seuraaviin väittämiin

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
HAAGA-HELIA on yrittäjyyttä tukeva korkeakoulu	☐	☐	☐	☐
Yrittäjyyskoulutus on alakohtaista	☐	☐	☐	☐
Yrittäjyyskoulutusta on riittävästi	☐	☐	☐	☐
HAAGA-HELIA tarjoaa yhteistyötä alan yrittäjien kanssa	☐	☐	☐	☐
Opinnot antavat realistisen kuvan yrittäjyydestä	☐	☐	☐	☐
Opiskelu HAAGA-HELIA:ssa on vahvistanut yrittäjyshalukkuuttani	☐	☐	☐	☐
Opettajat kannustavat yrittäjyyteen	☐	☐	☐	☐
Opettajilla on suuri merkitys yrittäjyysopinnoissa	☐	☐	☐	☐
Yrittäjyysopetuksen taso on erinomainen	☐	☐	☐	☐

9) Vastaa seuraaviin väittämiin

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
Yrittäjyysopinnoista vastaavilla opettajilla tulee olla henkilökohtaista kokemusta yrittäjyydestä	☐	☐	☐	☐
Yrittäjyyden perusopinnot tulee sisällyttää kaikkien opintoihin	☐	☐	☐	☐
HAAGA-HELIAssa on mahdollisuus syventää yrittäjyysopintoja	☐	☐	☐	☐
Epävarmuus on suurin este yrittäjyyteen	☐	☐	☐	☐
Kaikki yrittäjyysopinnot tulisi olla vapaavalinnaisia	☐	☐	☐	☐
Koulutuksen ulkopuolisella elämällä on suurempi vaikutus yrittäjyyteen kuin itse koulutuksella	☐	☐	☐	☐
Ammattikorkeakoulu tarjoaa paremmat lähtökohdat yrittäjyyteen kuin yliopisto	☐	☐	☐	☐
Yrittäjyyskoulutusta tulisi lisätä	☐	☐	☐	☐
Yrittäjyyskoulutusta tulisi kehittää	☐	☐	☐	☐

10) Kommentoi HAAGA-HELIAn yrittäjyyskoulutusta. Mitä hyvää, huonoa, kehitettävää, lisättävää, poistettavaa tai säilytettävää koulutuksessa mielestäsi on? Voit myös halutessasi kommentoida kyselyä ja sen teemoihin liittyviä asioita.**11) Mistä seuraavista projekteista/suuntautumisista/hankkeista olet tietoinen?**

- Esihautomo
- Haaga Start-Up -Koulu
- Innoplaza
- Osuuskuntayrittäjyys
- Studia Generalia -luentosarja
- Tuli-ohjelma
- Yrittäjyys HRM-alalla (moduuli)
- Yrityshautomo
- En mistään edellä mainituista

Taustatiedot**12) Sukupuoli**

- Nainen
- Mies

13) Ikä

- 18-21 vuotta
- 22-25 vuotta
- 26-vuotta tai yli

14) Opintojen alkamisvuosi

Ennen vuotta 2000 ▾

15) Missä koulutusohjelmassa opiskelet?

- Nuorten koulutusohjelma (Kokopäiväinen opetus)
- Aikuisten koulutusohjelma (Monimuoto)

16) Mitä tutkintoa suoritat?

- Hotelli- ja ravintola-alan ko
- Hotelli- ja ravintola-alan liikkeenjohdon ko
- Matkailun liikkeenjohdon ko

17) Mikä on suuntautumisopintosi? Jos suuntautumisopintosi eivät vielä ole alkaneet, valitse luettelosta kohta: suuntautumisopinnot eivät ole vielä alkaneet.

Ravintolapalvelujen johtaminen

Lähetä